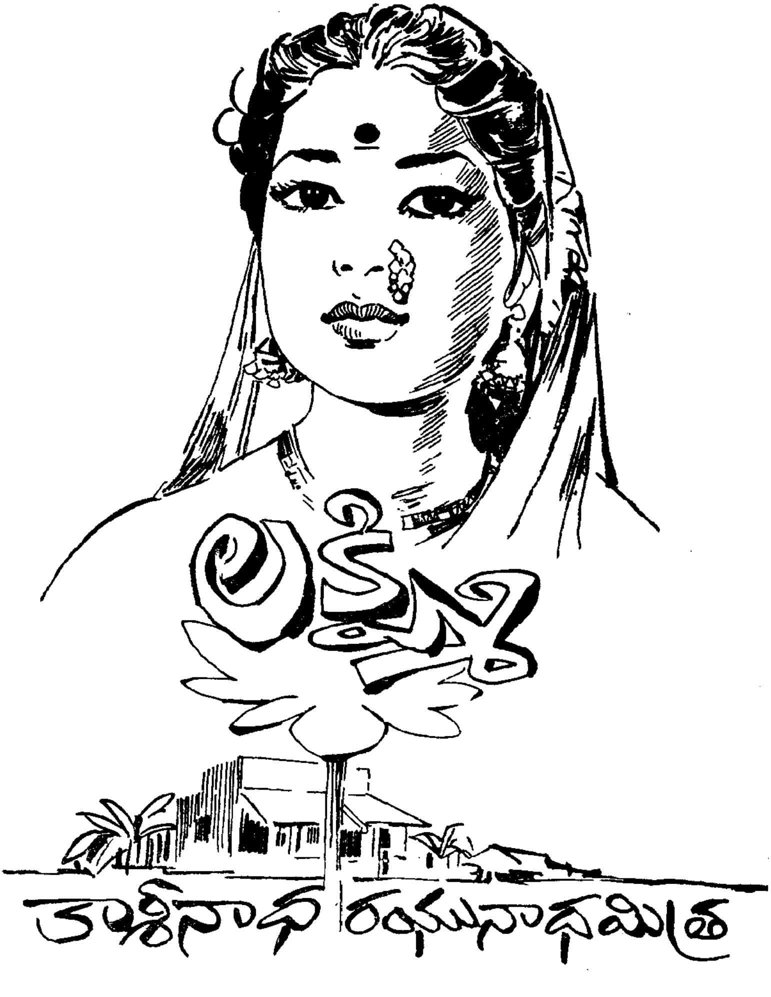

వైశాఖమాసంలోని ఒకనాటి మిట్టమధ్యాహ్న సమయంలో, గ్రామంలోని వృద్ధ ప్రౌఢ తరుణ స్త్రీ లందరూ గ్రామపొలిమేరలోని పవనానది రేవుదగ్గర చేరారు. ఇంతమంది స్త్రీలు ఒకచోట కూడటం జరిగితే, అక్కడ బయలుదేరే కోలాహలం ఏ స్థాయిలో వుండేదీ, ఎవరైనా తేలిగ్గా వూహించవచ్చు. అందరూ గడబిడగా మాట్లాడేస్తున్నారు. నదిలో దిగి స్నానాలు చేసేవాళ్ళూ, బిందెలు తోమేవాళ్ళూ, బట్ట లుతికేవాళ్ళూ – అంతా గొడవగా కబుర్లాడుతున్నారు.

రేవుఒడ్డున ఉతికిన వస్త్రాలు ఆరవేస్తున్న సుగుణాబాయి అనే ఒక ప్రౌఢాంగన, అల్లంతదూరంలో జుట్టు ఆరబెట్టుకుంటున్న మరో ప్రౌఢ గోపికాబాయితో, "చూశావుటే, గోపీ! ఇంత పోయేకాలం ఎన్నడైనా మనం ఎరుగుదుమా? ఆడముండలు చదవటం రాయటం! ఎందుకా చదువులు? వుద్యోగాలు చేసి ఊళ్ళు తగలెట్టటానికా?" అన్నది పెద్ద గొంతుతో.

గోపికాబాయి 'ఉస్' అంటూ సంజ్ఞచేస్తూ సుగుణాబాయి దగ్గిరకు వచ్చి, "అంత పెద్దగా అరవకే. రాధాబాయి పెద్దకోడలు పార్వతి వూసేగా నువ్వు చెప్పేది? అమ్మమ్మా! కాస్త చటవటం ఒచ్చని దాని కెంత అహం! చూడబోతే మింగ మెతుకులేదు. ఆ మధ్య, దాని పిల్లలిద్దరూ ఆకలో అని వీధిలో ఏడుస్తూ కనబడితే, యింటికి తీసుకుపోయి యింత అన్నం పెట్టాను – అంతే; ఆ చదువుల సరస్వతి ఎక్కణ్ణుంచో వూడిపడినట్టు బ్రహ్మరాక్షసిలా ఇంటిముందు ప్రత్యక్షమై, నన్ను నానా మాటలూ అని, పిల్లలిద్దర్నీ రెక్కలుపట్టుకుని బరబరా యీడ్చుకుపోయింది. నమ్ము నమ్మకపో, సుగుణా! ఆ రోజునుంచీ నే దాని పేరెత్తితే ఒట్టు," అన్నది.

సుగుణాబాయి ఏదో అనబోయేంతలో, దాపులనే బిందెలు తోముకుంటున్న యశోదాబాయి, యీ సంభాషణ అంతా శ్రద్ధగా ఆలకించి, చప్పున బిందె వదిలి లేచి, వాళ్ళదగ్గిరకు వచ్చి, "చదువుకున్న ప్రతి ఆడదీ పార్వతిలా అహంకారై పోతుందంటే నేను నమ్మనే. దాని తోడుకోడలు లక్ష్మిని, పోయిన మార్గశిర మాసంలో మామగారి తద్దినానికి వచ్చినప్పుడు చూశారుగదా? ఆ పిల్లా బాగా చదువుసంధ్యలు నేర్చిందే! అయితే ఏం? ఎంత మర్యాదా, ఎంత అణకువా, ఎంత కలుపుగోలుతనం! గర్వం అన్నమాటే ఆ పిల్ల ఎరగదంటే నమ్మండి," అన్నది.

"నువ్వన్న మాటల్లో కొంత నిజం వున్నదే అనుకో, వదినా! సరేకాని, ఆ లక్ష్మి యింతవరకూ అత్తవారింటికి కాపురానికి రాలేదేం?" అని ప్రశ్నించింది సుగుణాబాయి.

"తినటాని కేం వుందని యిక్కడికి రావాలే అది, పిన్నీ!" అంటూ ఉమాబాయి నిండు నీళ్ళబిందెను, వాళ్ళపక్కన ఎత్తి కుదేసి, "లక్ష్మి బావ సదాశివరావుకు కానీ సంపాదన లేదుగదా? ఇక ఆ మొగుడు వినాయకరావు సంగతి ఊరంతా ఎరిగిందే. అన్నివిధాలా వట్టి మూఢుడు. ఎక్కడా అనకండి; లోగడ మామగారి తద్దినానికి వచ్చినప్పుడు లక్ష్మి వంటిమీది నగలన్నీ, అత్త రాధాబాయి లాక్కున్నదట. అందుకనే లక్ష్మి తండ్రి దాన్ని అత్తవారింటికి పంపనని శపథం పట్టాడట!" అన్నది.

ఇంతలో పార్వతిఅత్తగారు రాధాబాయి, బిందె బుజాన పెట్టుకుని నదికి వస్తూ కనిపించింది. ఆమెను చూస్తూనే రేవులోని అమ్మలక్క లందరూ కనుసన్నలు చేసుకుని ఎవరిపనుల్లో వారు నిమగ్నులై పోయారు. రాధాబాయి ఉస్సురుస్సురంటూ వచ్చి బిందెను మెట్లమీద పెట్టి తోమసాగింది. యశోదాబాయి ఆమెను సమీపించి, "పిన్నీ! యింత పొద్దెక్కి ఏటి కొచ్చావేం? ఇప్పటిదాకా ఇంటిపనితోనే సరి పోయిందా?" అని అడిగింది.

"ఇంటి పనా? ఛస్తున్నాననుకో! ఆ పెద్దకోడలు ఇంతవరకూ నిద్ర లేవలేదు. వారితోపాటు నేనూ పోయినా బావుండేది. నాకు ఇంతలో చావురాదు," అంటూ కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకున్నది, రాధాబాయి.

"పిన్నీ! నా మాట విని పార్వతిని కొన్నాళ్ళపాటు పుట్టింటికి పంపు. నీ చిన్న కోడలు లక్ష్మి నెందుకు తీసుకురాకూడదూ? లక్ష్మి నిజంగా లక్ష్మే!" అన్నది యశోదాబాయి.

"దాన్ని తీసుకురావాలంటే నాకు మరీ భయంగావుందే, యశోదా! అది పార్వతి కన్నకూడా ఎక్కువ విద్య నేర్చిన పిల్ల. ఇక మా వినాయకరావును చూద్దామా- వాడు వట్టి వెర్రి వెంగళప్ప; సంసార విషయాలే పట్టించుకోడు. ఎప్పుడూ ఊళ్ళో తిరుగుతూ అడిగినవా రందరికీ అడ్డమైన చాకిరీ చేస్తూంటాడు. మొన్నగా మొన్న వ్యాసభట్టుగారి మేనల్లుడు చనిపోతే, ఆ శవాన్ని మా వినాయకుడు మోశాడట. వెంకోజీపంత్ పినతండ్రి భార్య కాశీయాత్రకు పోతుంటే, ఆవిడ వెంటేసు కెళ్ళే సామానంతా నెత్తి కెత్తుకుపోయి, ఆవిణ్ణి రైలెక్కించి వచ్చాడట! ఇలాంటి తెలివి మాలినవాడు సంసారం ఏం నడుపుకోగలడు?'' అన్నది రాధాబాయి.

యశోదాబాయి నవ్వుతూ, "వినాయకు డేం తెలివితక్కువవా డనుకోకు పిన్నీ! కోడల్ని తీసుకురా; వాడు ఇల్లొదిలి వీధిలోకి పోతాడేమో చూద్దువుగాని," అన్నది.

రాధాబాయీ, యశోదాబాయీ ఆ తరవాత ఆ కబుర్లూ యీ కబుర్లూ మాట్లాడు కుంటూ నీళ్ళబిందెలు బుజాని కెత్తుకుని గ్రామంలోకి బయలుదేరారు. యశోదాబాయి తమ ఇల్లు సమీపించగానే, "ఉంటాను, పిన్నీ! నే చెప్పిన సంగతి మరిచేవు. ఎప్పటికైనా నీ కక్కర కొచ్చేది చిన్నకొడుకూ, చిన్నకోడలే. నామాట నమ్ము," అని హెచ్చరించి ఇంట్లోకి వెళ్ళిపోయింది.

రాధాబాయి తన చిన్నకోడల్నిగురించి ఆలోచిస్తూ, ఇంటిగుమ్మం సమీపిస్తూనే, తన పెద్దకోడలు పార్వతి నిద్రలేచిన సూచనలకై, వీధి చావడికేసి పరికించి

చూసింది. ఆవిడింకా నిద్రలేచినట్టు లేదు. రాధాబాయి విసుక్కుంటూ వంటగదిలోకి వెళ్ళి బిందె దించి, "పిల్లా! పిల్లా!" అంటూ కేకపెట్టింది. జవాబులేదు.

రాధాబాయి కోపంతో బుసలుకొడుతూ పోయి, తన కోడ లుండే గది తలుపు కొంచెంగా నెట్టి, లోపలికి తొంగిచూసింది. పార్వతి గదిలో ఒకచింకిచాపపై పడుకుని గుర్రుపెడుతూ నిద్రపోతున్నది. అది చూస్తూనే రాధాబాయికి వళ్ళు మండిపోయింది. ఆమెకు చిన్నతనంనుంచీ కాస్తకూ కూస్తక్కూడా పెద్దనోరు చేసుకుని బడబడ వాగే అలవా టున్నది. ఎవరితో కలహించినా, మరుక్షణంలోనే అదంతా మరిచిపోయి నవ్వుతూ మాట్లాడే తత్వంకూడా ఆమెలో వున్నది.

"కొంచెంకూడా బుద్ధిలేదు. తిండికి తిమ్మరాజూ, పనికి పోతరాజూ. అంతా నా కర్మ. దీన్ని కోడలుగా తెచ్చుకున్నది దేవతార్చనపెట్టెలా దులిపి ఒకమూల కూచోబెట్టటానికి గామాలు! అయినా అడుక్కుతినే వంగడంలో పుట్టినదాన్ని కొడుక్కు చేసుకుంటే...''

రాధాబాయి మాట ముగించకముందే, పార్వతి దఢాలున తలుపు తెరుచుకుని బయిటికి వచ్చి, "ఎవరు, మా తండ్రా అడుక్కుతినేవాడు? ఈ కొంపా, ఇందులో వుండేవాళ్ళూ, ఎంత ఐశ్వర్యంలో తులతూగిపోతున్నారో తెలుస్తూనేవుందిగా! పేరుకు ఒంటి అంతస్తుమేడ; గదుల్లో పట్టపగలే ఎలుకలూ, పందికొక్కులూ విహారం చేస్తున్నాయి. కూలిన గోడలు కూలగా, కూలిపోతున్నవాటిలో మర్రి, రావి మొక్కలు వేళ్ళూని మహావృక్షా లవుతున్నాయి. కొంపలో ఎక్కడ చూసినా దుమ్ము, చెత్త, సాలీళ్ళు, బొద్దింకెలు... ఛీ ఛీ యిదీ ఒక ఇల్లేనా? దరిద్రగొట్టు గుడిశెకన్నా హీనం," అనేసింది, కాళ్ళతో నేలను తాటిస్తూ.

పార్వతి మాటలు వింటూనే రాధాబాయి వున్నచోటనే కూలబడి పెద్దపెట్టున ఏడ్వసాగింది. ఆ వృద్ధురాలు అంతకన్న చేయగలిగిం దేమీ లేదు. పార్వతికి మాత్రం అత్తగారి ఏడుపు మరింత కోపం తెప్పించింది. బిడ్డ లున్న కొంపలో, మిట్టమధ్యాహ్నసమయాన అత్తగారు గొంతెత్తి ఏడ్వడం ఆమెకు అమంగళంగా కనిపించింది. దానితో ఆవిడ విసురుగా అత్తగారి దగ్గరకు వచ్చి, "ఇదుగో, నా మాట వినండి. వేళకానివేళ ఏడుస్తూ కూచోవటం నే సహించను. వారిని ఇంటికి రానివ్వండి... దీని కేదో కట్టుదిట్టం చేయకుండా, నే నీ యింట్లో గుక్కెడు నీళ్ళయినా తాగను,'' అని పంతం పట్టింది.

"నన్నీ ఇంట్లోంచి బయిటికి గెంటించాలనా నీ ప్రయత్నం? సరే, అలాగే చెయ్యి. నాకు నీ బాధయినా తప్పిపోతుంది,'' అన్నది రాధాబాయి.

“నే నన్నమాటల్లో ఆ అర్థం వుందా? ఈ గడుసు ముసలిదాని మాటలు వినండి,” అంటూ పార్వతి అరవసాగింది. దానితో రాధాబాయి రెచ్చిపోయి కోడలి మీదికి దూకింది. జుట్లు జుట్లు పట్టుకుని యిద్దరూ కలియబడి కొట్టుకోసాగారు. పార్వతి భర్త సదాశివరావు వీధివాకిలిని సమీపిస్తూ, లోపల జరుగుతున్న భయంకర పోరాటం, ఆ కేకలూ వింటూనే నిలువునా కంపించిపోయాడు. అతడు పిల్లిలా చడీ చప్పుడూ లేకుండా పడమటింటిలోని తన గదికేసి వెళ్ళిపోయాడు. కాని, రాధాబాయి కొడుకును చూసింది. ఆమె పెద్దగా రోదిస్తూ, కోడలిమీద నేరాలు చెప్ప సాగింది. పార్వతికూడా ఒక్కసారి భోరుమని భర్తదగ్గిరకు పోయి, నేలమీదపడి దొర్లసాగింది. సదాశివరావు పెద్దచిక్కులో పడిపోయాడు. ఒకవైపున కన్నతల్లి, రెండోవైపున ధర్మపత్ని. అతడు కొద్దిక్షణాలపాటు రాయిలా నులకమంచంమీద మాటా పలుకూ లేకుండా కూచుని, తరవాత చ్రరున మంచంమీంచి లేచి, భార్యను గట్టిగా కోప్పడసాగాడు. పార్వతి ఆ మాటలతో మరింతగా ఏడుస్తూ, పక్కగదిలో నిద్రిస్తున్న పిల్లలదగ్గిరకు పోయి, వాళ్ళను లేపి వెంట తీసుకుని వీధిలోకి పోయింది.

పార్వతి ధైర్యం, ఆశ ఏమిటంటే: తనభర్త వీధిలోకి వచ్చి తనను పుట్టింటికి పోవద్దని బతిమాలి తిరిగి గృహంలోకి తీసుకువెళతా డని. కాని సదాశివరావు ఆ పని చేయలేదు. దానితో పార్వతిలో మరింత క్రోధావేశం పెరిగి, ముందువెనకలు ఆలోచించకుండా ఆమె, మరో వీధిలో వున్న శూద్రగృహానికి పోయి, ఆ ఇంటా విణ్ణి వెంటబెట్టుకుని తన పుట్టింటికి బయలుదేరింది.

ఇక్కడ సదాశివరావు తల్లికి ఎంతో వినయంగా మంచిచెడ్డలు చెప్పసాగాడు: “అమ్మా, పెద్దదానివి నీవైనా ఏదోవిధంగా సరిపెట్టుకుపోవాలి. మన అవస్థ ఎలా ఉన్నదో నీకు తెలియంది కాదుగదా? ఇవ్వాళ గడిస్తే, రేపటిమాటేమిటన్న దుస్థితిలో మనం వున్నాం. ఆ కష్టాలకు తోడు యీ గృహకలహా లేమిటి?”

కొడుకు మాటలు రాధాబాయికి మరింత దుఃఖం కలిగించినై. అతడు భార్యను వెనకవేసుకుని, తప్పంతా తనదే అన్నట్టు మాట్లాడుతున్నాడని ఆమె భావించింది. దానితో ఆమె రోదనం తారస్థాయి నందుకున్నది.

ఆ సమయంలో ఆమె రెండవకుమారుడు వినాయకరావు, పొద్దుటినుంచీ గాలికి వూరంతా తిరిగి, భోజనంవేళకు ఇల్లు చేరి, వీధిలోనుంచే, “అమ్మా! అమ్మా!” అంటూ కేకలు ప్రారంభించాడు. ఇంట్లోంచి జవాబులేదు; ఎవరూ వీధితలుపు తెరవలేదు. వినాయకరావు పిల్లిలా వెళ్ళి తలుపు నెట్టి చూశాడు. లోపల గడియ వేయకపోవటంతో అది బార్లా తెరచుకున్నది. అతడు లోపల ప్రవేశించగానే, అన్న

సదాశివరావు అతణ్ణి సమీపించి, "అమ్మ, వంటింట్లో వున్నది. మీ వదినే అమ్మా పోట్లాడుకున్నారు. వదిన జగ్గునీ, రాముణ్ణీ తీసుకుని పుట్టింటికి వెళ్ళిపోయింది,'' అని చెప్పాడు మెల్లిగా.

"అలాగా! వదినె ఎంతోదూరం వెళ్ళివుండదు. నే వెళ్ళి పిలుచుకువస్తాను," అంటూ వినాయకరావు బయలుదేరబోయేంతలో, సదాశివరావు అతణ్ణి వారిస్తూ, "ఆ గయ్యాళిముండని చావనీ. అమ్మ యింతవరకూ భోజనం చెయ్యలేదు. చాలా పొద్దుపోయింది. నువ్వూ ముందు భోజనం చెయ్యి. ఆ పిశాచాన్ని తీసుకొచ్చేందుకు వెళ్ళే సంగతి నిదానంగా ఆలోచిద్దాం,'' అన్నాడు.

వినాయకరావు వంటగదిలోకి వెళ్ళేసరికి, రాధాబాయి ఏడ్చి ఏడ్చి సొమ్మసిల్లి నిదరబోతున్నది. వినాయకుడు ఆమెను సమీపించి, "అమ్మా, అమ్మా!" అంటూ పిలిచాడు. ఆ పిలుపుకు రాధాబాయి త్రుళ్ళిపడిలేస్తూ, ఎదట కొడుకు కనబడగానే, "చచ్చినవెధవా! ఊరంతా తిరిగి యిప్పుడొచ్చావా? పో యిక్కణ్ణించి," అన్నది.

"రెండుజాముల పొద్దుపోయిందమ్మా! ఆకలిగా వుంది, ముందు అన్నం పెట్టి తరవాత నీ యిష్టం వచ్చినట్టు తిట్టు," అన్నాడు వినాయకరావు దీనంగా ముఖం పెట్టి.

పుత్రుడి మాటలతో రాధాబాయికి కోపం ఉపశమించింది. ఆమెకు మూర్ఖుడూ,

అజ్ఞానీ అయిన చిన్నకొడుకంటే ఎంతో ప్రేమ. ఆమె అతడికీ, సదాశివరావుకూ విస్తళ్ళు వేసి, అన్నం వడ్డించింది. సదాశివరావు అయిష్టంగానే వచ్చి విస్తరిముందు కూచున్నాడు. ఇద్దరూ భోజనాలు ముగించి చేతులు కడుక్కుంటూవుండగా, పొరుగింటావిడ హడావిడిగా వచ్చి, రాధాబాయితో,"చూశావా, అత్తా! నీ కోడలు చేసిన ఘనకార్యం. పడమటివీధిలో వుండే శూద్రుల యిళ్ళకు పోయి, ఇళ్ళపనులు చేసి బతికే సఖూబాయిని తోడు తీసుకుని, నీ కోడలు పుట్టింటి కెళ్ళిపోయిందట. గ్రామంలో అందరూ ఒకేయిదిగా చెప్పుకుంటున్నారు," అని చెప్పింది.

రాదాబాయి తిరిగి శోకాలు మొదలెట్టింది, "నా జగ్గూ, రాముడూకూడా వెళ్ళిపోయారు. ఇంటికి కళే పోయింది. ఒరే శివుడూ, ఆతప్పంతా నాదే; ఇక ఎన్నడూ దానితో పోట్లాడను. ఇప్పుడే బయలుదేరిపోయి పార్వతినీ, పిల్లల్నీ తీసుకురా,'' అని కొడుకును తొందరపెట్టసాగింది.

''ఇప్పుడు కాదులే, రేపు ఉదయం పెందరాళే బయలుదేరిపోతాను...అయినా నేవెళ్ళటం బావుండదు. ఏరా, వినాయకా! నీ వెళ్ళి మీ వదిన్ని తీసుకురాకూడదా?" అన్నాడు సదాశివరావు.

వినాయకుడు వణికిపోతూ, ''అన్నా! నన్ను మాత్రం మీ అత్తగారింటికి పొమ్మనకు. మీ మామగారంటే నా కసలే భయం. పొద్దున్నే నీ వెళ్ళిరా, యింటి పనులన్నీ నే జాగ్రత్తగా చూసుకుంటాను; సరేనా?" అన్నాడు.

తమ్ముడి మాటలకు సదాశివరావు నవ్వి, "ఎంత మంచిమాటన్నావురా, వినాయకా! ఇక్కడ యింటిపనులు నువ్వు చూడగలిగితే, యింక నాక్కావలసిందేముంది? ఎంతదూరం అయినా వెళ్ళిరాగలను," అన్నాడు.

వినాయకరావు కొద్దిసేపు ఏదో ఆలోచిస్తూ కూచుని, అంతలో గంజాయి సంగతి గుర్తుకు రాగా, ఎగిరి లేచినిలబడి తన గదికేసి పరిగెత్తాడు.

2

సదాశివరావు మామగారైన రామచంద్రపంత్ సహస్రబుధే నివశించేది ఒక చిన్న బస్తీ అక్కడ మునిసిపాలిటీ, పోలీసు స్టేషనూ వగైరా వున్నాయి. రామచంద్రపంత్ వయసులో వుండగా రైల్వే కంట్రాక్టులు చేసి బాగా ధనం ఆర్జించాడు. ఇప్పు డాయన వయసు డెభ్భై అయిదేళ్లు. మనిషి స్థూలకాయుడు, ఆజానుబాహువు, పచ్చని శరీరకాంతి. మెడలో బంగారు తొడుగులున్న రుద్రాక్ష మాల ధరిస్తాడు. ఆయన అష్టాంగయోగసిద్ధుడనీ, పట్టణం వెలుపల వున్న చండికా

దేవి అతడికి ప్రసన్నురాలనీ, ఆ దేవి అప్పుడప్పుడూ రాత్రిళ్లు ఆలయం విడిచి, అతడికి దర్శనం యిస్తూంటుందనీ చాలామంది చెప్పుకుంటూంటారు.

రామచంద్రపంత్ భార్య గతించి పదేళ్ళయింది. అతడికి యిద్దరు పుత్రులూ, యిద్దరు పుత్రికలూ. పెద్దవాడు నారాయణరావు చనిపోయి ఆరునెల్లయింది. రెండవవాడైన మాధవరావు కంట్రాక్టుపను లన్నీ చూసుకుంటున్నాడు. పంత్ పెద్దకుమార్తె గంగ బాలవితంతువు, రెండవదైన పార్వతి, సదాశివరావు భార్య.

గంగ పుట్టినింటనే వుంటుంది. గృహంలో ఆమె మాటకు తిరుగులేదు. మనిషిలో దర్పం, మాత్సర్యం, అహంబావాలపా లధికం. ఎవరి సుఖాన్నీ చూసి ఓర్వలేదు. 'లోకంలోని స్త్రీజన మంతా తనలాగే అనాధ లైతే ఎంత బావుండును.' అనుకుంటుం దామె, అప్పుడప్పుడూ. ఆమె ప్రోద్బలంమీదే రామచంద్రపంత్, తన పెద్దకొడుకు నారాయణరావు మరణించగానే, అతడి భార్యను రెండేళ్ళ కుర్ర వాడితో సహా ఆమె పుట్టినింటికి పంపేశాడు. ఇక రెండవకుమారు డైన మాధవ రావు భార్య మనోరమమీద గంగ చెలాయించే అధికారం అంతాయింతా కాదు.

సదాశివరావు సూర్యోదయంతోనే బయలుదేరి సాయంకాలానికల్లా మామగారి ఇల్లు చేరాడు. అత డొచ్చేసరికి పంత్ వీధి అరుగుమీద నిలబడివున్నాడు. అల్లుడు వచ్చి నమస్కరించగానే, ఎంతో ముభావంగా, "బావున్నావా!" అని మాత్రం అడిగి, అరుగు దిగి వీధిలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

సదాశివరావు ఇంట్లోకి ఓమారు తొంగిచూసి, ఎవరూ కనబడకపోయేసరికి అరుగుమీద ఓ మూలగా వున్న చాప తెచ్చుకుని, పరుచుకూర్చున్నాడు. ఇంతలో బూట్లు కిర్రుకిర్రు మనిపిస్తూ, పంత్ రెండవకొడుకు మాధవరావు బయటికి వచ్చి, సదాశివరావును చూసి ఆశ్చర్యపోతూ, "ఓహో, ఎవరు వారు? సదాశివరావా? దారి తప్పి వచ్చినట్టుందే!" అన్నాడు.

"ఏదో అందర్నీ ఓమారు చూసిపోదామని వచ్చాను," అన్నాడు సదాశివరావు వినయంగా.

"మామీద యింత అనుగ్రహమా? దానికేంగాని బావా, అసలు సంగ తేమిటో చెప్పు, వినాలనివుంది," అన్నాడు. మాధవరావు మందహాసం చేస్తూ.

"మీ చెల్లెలు ఏదో కోపంలో బయలుదేరి వచ్చింది. తిరిగి తీసుకుపోదామని వచ్చాను," అన్నాడు సదాశివరావు సంగిగా.

"తీసుకుపోయి, గొంతు కేడుకో వేసి చంపాలని కాదుగదా?" అన్నాడు మాధవ రావు పళ్ళు బిగించి.

ఆ ప్రశ్న వింటూనే సదాశివరావు ముఖం కోంపతో ఎర్రనైంది. అతడు కళ్లెర్ర చేసి బావమరిదికేసి చూస్తూ, "మేం దరిద్రులమనా, యింతచులకనగా మాటాడుతున్నారు?" అన్నాడు.

ఆ మాటలతో మాధవరావు కొంచెం తగ్గి," దరిద్రులైనంతమాత్రాన ఎవరూ భార్యల్ని నానాహింసలూ పెట్టరు. సరే, ఆ సంగతుల కేం; నే నిప్పుడు అవసరం అయిన పనిమీద బయిటికి పోవలసివుంది," అంటూ మాధవరావు చేతికర్రను వయ్యారంగా తిప్పుకుంటూ వీధికేసి నడిచాడు.

సదాశివరావు అవమానంతో భగ్గుమని మండిపోతూ, లేచి బయలుదేరబోయేంతలో, అతడిపిల్లలు జగన్నాధుడూ, రాముడూ లోపలినుంచి పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చి, చేతులతో అతడి మెడని చుట్టివేశారు. ఇంతలో దాసీ ఒకతె వచ్చి అతడితో, "తమర్ని లోపలికి రమ్మంటూన్నారు," అని చెప్పింది.

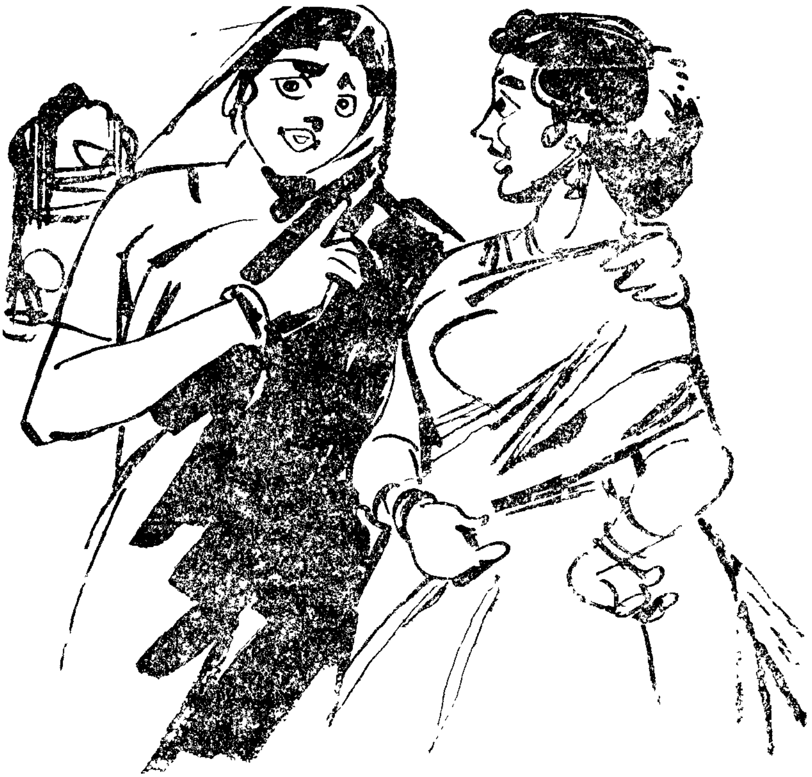

సదాశివరావు కొంచెం స్థిమితపడి ఇంట్లోకి వెళ్ళాడు. గంగ అతడికి పీటవేసి కూర్చోగానే," ఏం నాయనా? ఇంత హడావిడిగా బయలుదేరివచ్చావేం?" అని అడిగింది.

"దానిని తీసుకుపోదామని వచ్చాను," అన్నాడు సదాశివరావు చిరుకోపంగా. ఆ సమయానికి పార్వతి అక్కడికి వచ్చింది. గంగ తన చెల్లెలికేసి ఓరచూపులు చూస్తూ, "విన్నావా? నీ వీపుమీది దెబ్బలు మానినయ్యా?" అని అడిగింది.

పార్వతి భర్తను సమీపించి, "ఇప్పుడు తీసుకుపోవటానికి వచ్చారా? నిన్న ఇల్లువిడిచి వచ్చేప్పుడు, వుండమని మాటమాత్రమైనా అనలేకపోయారేం?" అని ప్రశ్నించింది.

ఈ సిగ్గుమాలిన ప్రశ్నలు నన్నడక్కు.'' అన్నాడు సదాశివరావు కోపంగా.

"నేను సిగ్గుమాలినదాన్నా ? అవును, లోకంలోవున్న మర్యాదంతా మీ ఇంట్లోనే మూల్గుతున్నది. మా వంశమంతా సిగ్గుమాలిన వంశమే. అంతమర్యాదస్థులైన మీరు

యీ సిగ్గుమాలినదాన్ని తీసుకుపోయేందు కెందు కొచ్చారు?" అన్నది పార్వతి చేతులు తిప్పుతూ.

సదాశివరావు పీటమీదినుంచి లేచి, "ఛీ, నీతో మాట్లాడటమే బుద్ధితక్కువ." అంటూ వాకిలికేసి బయలుదేరేంతలో గంగ అతడికి అడ్డం వచ్చి, "దీపాలుపెట్టే వేళ, యిప్పుడా ప్రయాణం? ఈ రాత్రికి వుండి, రేపు ఉదయానే వెళ్ళిపోదువు గానిలే," అన్నది.

సదాశివరావు ఆలోచనలో పడ్డాడు. భార్యనూ, పిల్లల్నీ వెంటపెట్టుకుపోకుండా వెళితే, తల్లి తిరిగి శోకాలు ప్రారంభిస్తుంది. ఇక్కడ వీళ్ళేమో అందరూ తన పట్ల అమర్యాదకరంగా ప్రవర్తిస్తున్నారు. ఏమిటి చేయటం?

గంగా, పార్వతీ గదికి ఒకమూలగా చేరి గుసగుసలు ప్రారంభించారు. ఇంతలో పధ్నాలుగేళ్ళ బాలిక మాధవరావు ప్రథమకళత్రం పోగా, ఏడాదికిందటే వివాహ మాడిన సదాశివరావు పినతల్లికుమార్తె మనోరమ, అతణ్ణి సమీపించి, "అన్నా! మా ఇంట్లో అందరూ బావున్నారా?" అని ప్రశ్నించింది.

సదాశివరావు జవాబు చెప్పబోయేంతలో, గంగ గర్జిస్తూ అక్కడికి వచ్చి. "సిగ్గు మాలినదానా, యింతకాలం గడిచినా నువ్విక్కడ బతుకుతున్నావో, చచ్చావో కూడా తెలుసుకునేందుకు రాని ఆ తల్లిదండ్రుల యోగక్షేమాలసంగతి నీ కెందుకు? పో, నీ పని చూసుకో," అని కసిరించి. మనోరమ వెలవెలపోయి అక్కణ్ణించి వెళ్ళిపోయింది,

తనఅక్క గంగ, మనోరమ నెన్ని హింసలపాలు జేస్తున్నదో మాధవరావుకు తెలియదు. గంగ చూస్తూండగా మనోరమ తన భర్తగదిలోకి పోగూడదు, అత డితో మాట్లాడగూడదు, పడక చేయకూడదు - ఇలాంటి కఠిననియమాలెన్నో ఆ బాలికమీద ప్రయోగించింది గంగ.

రాత్రి అందరూ భోజనాలు చేసినతరవాత సదాశివరావువెంట పార్వతికూడా గదిలోకి ప్రవేశించింది. సదాశివరావుకు తన భార్యతో మాట్లాడటం ఏమాత్రం యిష్టంలేదు. పుట్టింటి అండ చూసుకుని ఆమె తనమీద మరింతగా తిరుగబడి మాట్లాడవచ్చు. కాని, పార్వతి అలాంటి దేమీ చేయక, సదాశివరావు పడుకోగానే అతడి కాళ్ళొత్తుతూ, విసనకర్రతో విసరసాగింది. సదాశివరావుమాత్రం ఏమీ మాట్లాడక మౌనం వహించాడు!

కొద్దికాలం గడిచింది. పార్వతి వుండబట్టలేక, "ఏం నామీద అంతకోపమా?" అని అడిగింది,

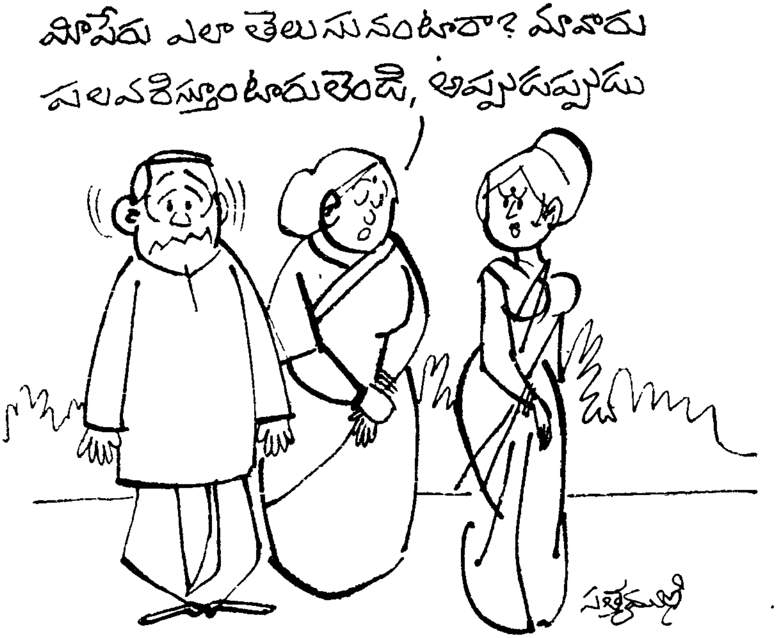

"కోపమా ? ఎవరిమీద ? నీమీదా ?" అంటూ సదాశివరావు నిస్పృహగా తలా డిస్తూ, "నీమీద కోపం వుండిమాత్రం విన్ను నే నేం చేయగలను? మీ అక్క గంగ లాంటిది నీకూ ఒక ఆడబిడ్డ వున్నట్టయితే, నీ వింత బరి తెగించేదానివి కాదు." అన్నాడు.

పార్వతి ఆ మాటలకు కిలకిల నవ్వుతూ, సదాశివరావుమీద వాలిపోయి, "ఆ గడుగ్గాయి గంగసంగతి యిప్పు డెందుకు ? నామీద మీ కేం కోపం లేదుగదా ?" అంటూ ప్రణయసంభాషణలు ప్రారంభించింది.

అదేగృహంలో మరోప్రక్క నున్న గదిలో మాధవరావు తన భార్య అయిన మనోరమకోసం ఎదురుచూస్తున్నాడు. అతడికి నిద్రపట్టటంలేదు. మనోరమ ఎంత సేపటికీరాదు. 'తన యీ చిన్నభార్యకు తనమీద ఏమీ ప్రేమలేదా ?' అన్న అను మానం అతడి కకలిగింది. తను ఆమె సౌందర్యం చూసి మోహితుడై, తొందర పడి వివాహ మాడానేమో అనుకుంటూ అతడు బాధపడసాగాడు. ఆ సమయంలో గదితలుపు నిశ్శబ్దంగా తెరుచుకున్నది. మనోరమ వాకిటిదగ్గిరే నిలబడి బయటికి మరోమారు తొంగిచూసి, తన ఆడబిడ్డ గంగ ఆ ప్రాంతాల లేదని దృఢపరుచుకుని, పిల్లి లా అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ వచ్చి, భర్తమంచాన్ని సమీపించింది.

మనోరమ ప్రవర్తన మాధవరావుకు చాలా కోపం తెప్పించింది. ఎందు కావిడ దొంగలా ప్రవర్తిస్తుంది? మనోరమ వచ్చి మంచంమీద కూర్చోగానే, మాధవరావామెకేసి తిరిగి, "నీ ప్రవర్తన నాకు చాలా ఆశ్చర్యం, కోపంకూడా కలిగిస్తూంటుంది. నిన్ను నే నెంతగానో ప్రేమిస్తున్నాను. నీ సుఖంకోసం నే నెన్నో త్యాగాలు చేశాను. కాని, నువ్వు......"

మనోరమ, అతడిమాటలకు అడ్డొస్తూ, చిన్నగొంతుతో. "కొంచెం మెల్లిగా మాట్లాడండి, ఎవరైనా వింటారు," అన్నది.

భార్యమాటలు మాధవరావుకు ఎంతో అసహ్యం కలిగించినై. అతడు ముందు వెనుకలు ఆలోచించుకుండా చప్పున మంచంమీంచి లేచి రివ్వున గదిబయటికి వచ్చేశాడు. మనోరమ భర్తప్రవర్తన చూసి నిర్విణ్ణురాలయింది. ఏం చేయాలో ఆ క్షణంలో ఆమెకు తోచిందికాదు. మాధవరావు నిశ్శబ్దంగా వీధితలుపు తెలిచి, దగ్గరకు వేసి, వీధివెంట బయలుదేరాడు. పైన ఆకాశంలో పూర్ణచంద్రుడు; వీధి నిర్మానుష్యంగా వున్నది. అతడు త నెక్కడికి పోతున్నదీ ఆలోచించకుండానే నాలుగువీధులూ తిరిగి, కొంతసేపటికి వారకాంత లుండే వీధిలో ప్రవేశించాడు. అక్కడ ఒక భవంతిముందున్న పూలచెట్ల మధ్యనుంచి, మధురమైన జావళీపాట అతడి చెవులబడింది. మాధవరావు ఆగి, అటుకేసి తలతిప్పాడు. మరునిముసంలో పూలచెట్లలోనుంచి ఒక అపూర్వ సౌందర్యరాసి లేచినిలబడింది. మాధవరావు మంత్రముగ్ధుడిలా ఆమెకేసి నడిచాడు. అదొక దుర్ముహూర్తం. ఆ క్షణంనుంచే మాధవరావు పతనం ప్రారంభమైంది; మనోరమ కష్టాలు యినుమడించినై. వీటన్నింటికీ గంగ పైశాచిక ప్రవృత్తే, ప్రత్యక్ష పరోక్ష కారణంకూడా.

* * * *

వారంరోజులు గడిచినై. పార్వతి అత్తవారింటికి వచ్చేసంగతి ఎటూ తేల్చక, అంతా తన తండ్రీ సోదరుల యిష్టం అన్న ధోరణిలో మాట్లాడసాగింది. సదాశివరావు మామగారిదగ్గిర యీ విషయం తెస్తే, ఆయన ముఖం ముడుచుకుని, "ఇవన్నీ నన్నడుగుతా వెందుకు? కుటుంబభార మంతా వహించేవాడు, మాధవరావు. నేను సంసారవిషయా లేమీ పట్టించుకోవటం లేదు; నేను సర్వసంగ పరిత్యాగిని," అనేశాడు.

తప్పనిసరై సదాశివరావు బావమరిదిదగ్గిర పార్వతి విషయం ప్రస్తావించాడు. అతడు నిండుగా నవ్వి, "మా చెల్లెలు అక్కడేం సుఖపడుతుంది? న న్నడిగితే, నీకూ అక్కడేం సుఖంలేదు. ఉద్యోగం లేకపోయె, కానీ సంపాదన లేకపోయె,

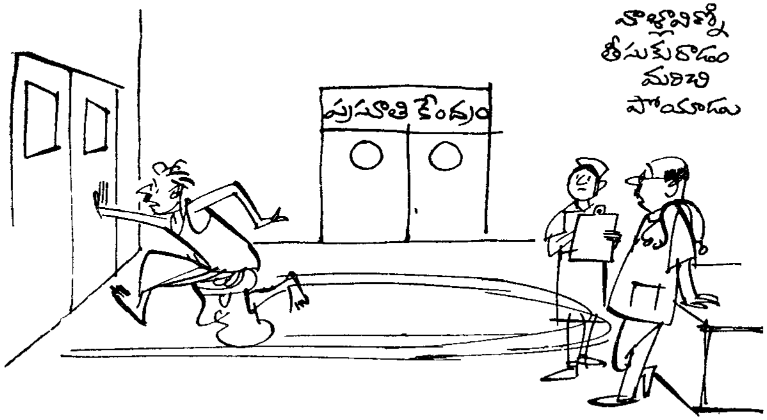

అక్కడుండి ఎలా బతకటం? నీ సంగతి బాగా ఆలోచించి ఒక నిర్ణయం చేసేశాను. ఇప్పుడు నేను చేస్తున్న కంట్రాక్టుపని చాలా లాభసాటిగా వుంది. నేనొంటరిగా ఆ పనులన్నీ చూసుకోవటం కష్టమవుతున్నది. రేపటినుంచీ నువ్వూ నాతోపాటు వచ్చి ఆ పనులు చూస్తూండు. కష్టపడి ఆ లగూబిగూలు నేర్చుకున్నావంటే, నీకు నా కంట్రాక్టులో భాగం యిస్తాను," అన్నాడు.

బావమరిది యిలా అనేసరికి, సదాశివరావు తన్మయుడై పోయాడు. కంట్రాక్టు పనుల్లో వచ్చే లాభాల్లో తనకు వాటా రావటమే జరిగితే, తన దరిద్రం తీరిపోతుంది. ఇంటిదగ్గిర వుండి చేసేపని ఏమీలేదుగదా? ఇలా అనుకుని సదాశివరావు బావమరిది సూచనకు ఇష్టంగా తలాడించాడు. ఆ మరసటిరోజునుంచీ అతడివెంట తిరగసాగాడు. తను అత్తగారింటికి వచ్చినపని అతడు పూర్తిగా మరిచిపోయాడు. తను బావమరిది వ్యాపారంలో భాగస్థుడుగా చేరినసంగతి తల్లికి రాయకపోగా, అసలు క్షేమసమాచారాలైనా ఆమెకు తెలియపరచలేదు.

నెలరోజులైనా తన పెద్దకొడుకు కోడలిని వెంటబెట్టుకొని రాకపోయేసరికి, అక్కడేదో పుట్టి మునిగిందనుకుని రాధాబాయి తన చిన్నకొడుకు వినాయకరావును అన్నదగ్గిరకు పంపింది. ఆ అమాయకుడు పట్నం చేరి, రామచంద్రపంత్ ఇంటికి వచ్చి, ఆ లోగిలీ, ఆ అలంకరణలూ చూసి భయపడిపోయి, ఇంటి పెద్దనౌకరు రాముడు నివశించే తాటాకుల చావిడిలోకి పోయి కూర్చున్నాడు. ఆ సమయంలో రాముడక్కడ లేడు. వినాయకరావు ఏమీ తోచక తల గోక్కుంటూ అటూ యిటూ చూసేంతలో, ఆతడికి చూరులో గంజాయి తాగే చిలుము కనిపించింది. 'అమ్మా! బతికిపోయా'ననుకొంటూ, ఆతడు చిలుమూ, దానిపక్కనేవున్న గంజాయిసంచీ తీసి,

చిలుములో దాన్ని దట్టించసాగాడు. అంతలో రాముడు గబగబా అక్కడికి వచ్చి,
"ఏయ్ ! ఎవరు నువ్వు ? ఏవిఁటా దొంగపని ?" అని గద్దించి అడిగాడు.

ఆ ప్రశ్నకు వినాయకుడు అదిరిపడి, "నేను దొంగనుకాదు, వినాయకరావుని,"
అన్నాడు.

"వినాయకరావా ? ఏం పనిమీద వచ్చావ్ ?" అన్నాడు రాముడు.

"అమ్మ పంపింది – అన్నయ్యను తీసుకురమ్మన్నది."

"ఏవిఁటా వెధవమాటలు? ఇక్కడ నీ కన్నయ్యా ఎవరు ? నేనా ?" అన్నాడు
రాముడు మండిపడుతూ.

"మా అన్నయ్య సదాశివరావు."

సదాశివరావు పేరు వింటూనే రాముడు అదిరిపడి, "ఏంటీ, మీరు సదాశివరావు
బాబుగారి తమ్ములా ? అట్టా చెప్పరేం. ఆ చిలుం యిట్టా యివ్వండి, దమ్ము నే
తయారుచేసియిస్తా," అంటూ చిలుం తీసుకుని గంజాయినింపి, వినాయకరావు చేతి
కిచ్చాడు.

సదాశివరావు ఇంట్లోనుంచి బయటికివెళుతూ, నౌకరు యింట గంజాయి పీలుస్తూ
కూర్చునివున్న తమ్ముణ్ణి చూసి, "అరే వినాయకా! ఎప్పు డొచ్చావ్," అని
ప్రశ్నించాడు.

"ఇదే రావటం అన్నా. అమ్మ, నిన్నూ వదినెనీ పిల్లల్నీ తీసుకురమ్మన్నది,"
అన్నాడు వినాయకుడు, గట్టిగా గంజాయి దమ్మొకటి లాగి.

సదాశివరావు తమ్ముణ్ణి సమీపించి, భుజం తట్టి, "వినాయకా! మన దరిద్రం
తీరిపోయేరోజు వచ్చిందిరా. నా కిక్కడ ఉద్యోగం దొరికింది," అని చెప్పాడు.

"ఉద్యోగం దొరికిందా ! భలే. నీకు ఉద్యోగం దొరికిందిగనక నువ్విక్కడే
వుండు. వదినా, పిల్ల లేంచేస్తారు – వాళ్ళను నేను మనింటికి తీసుకుపోతాను,"
అన్నాడు వినాయకరావు ఉత్సాహంగా.

"అది కుదరదురా వినాయకా! నీవు ఇంటి కెళ్ళి అమ్మతో నాకు ఉద్యోగం
దొరికిందనిచెప్పు, చాలా సంతోషిస్తుంది. కుటుంబానికి నాభారం, పిల్లలభారం
తగ్గినా తగ్గినట్టే," అన్నాడు సదాశివరావు.

"అవునన్నా...భారం తగ్గినా తగ్గినట్టే. ఈ సంగతే అమ్మతో చెపుతాను.
భలే సంతోషిస్తుందిలే," అంటూ వినాయకరావు, చిలుమును వడిసిపట్టి గట్టిగా ఒక
సారి పీల్చి, ఖాళీచిలుమును రాముడిచేతి , కిస్తూ "ఇక నే వెళతానన్నా; వచ్చినపని
అయిపోయిందిగా ?" అంటూ సదాశివరావు పిలుస్తున్నా, ఆగకుండా, వీధిలోకి
నడిచాడు.

3

వినాయకరావు ఇంటికి తిరిగివచ్చి, సదాశివరావుకు ఉద్యోగం దొరికిందనీ, అత్తగారి ఇంటిదగ్గిరే వుండిపోతా నన్నాడనీ తల్లికి చెప్పాడు. రాధాబాయి యీ వార్త విని శోకాలు ప్రారంభించింది. వినాయకరావుకు తల్లి ఎంతుకు దుఃఖిస్తున్నదో అర్థం కాలేదు. ఇరుగుపొరుగువాళ్ళొచ్చి ఆమెను సముదాయించచూశారు. కాని, ఆమె ఏడ్పు మానలేదు. రెండుమూడురోజులు ఇలాగే గడిచినై. వినాయకరావు యిక వుండబట్టలేక, "అమ్మా! నువ్వెందు కెప్పుడూ ఏడుస్తూ కూర్చుంటావ్? నే నేం చేస్తే నీకీ విచారం పోతుంది? చెప్పు చేస్తాను," అన్నాడు.

"నాకు విచారం కాక సంతోషం ఎలా కలుగుతుందిరా వినాయకా! నాకు తెలుసు, పెద్ద కొడుకూ, కోడలూ, మనవళ్లూ ఇక యీ గడప తొక్కరు. ఊళ్ళో వాళ్ళంతా, నేను వాళ్ళను వేధించి, ఇంటినుంచి తరిమేశానని చెప్పుకుంటున్నారు. చావ సిద్ధంగా వున్న నేనూ, అమాయకుడివైన నువ్వూ యీ యింట్లో యింకెంత కాలం వుండగలం. నువ్వు మీ మామగారింటికి పోయి, నీ పెళ్ళాన్నయినా తీసుకు రాగలిగితే యిల్లు మళ్ళీ కళకళ లాడుతుంది. నీ పెళ్ళాం లక్ష్మి; నిజంగా లక్ష్మేరా నాయనా!" అంటూ రాధాబాయి మళ్ళీ దీర్ఘాలు మొదలెట్టింది.

తల్లిమాట పూర్తయేలోపలే వినాయకరావు తన గదిలోకి వెళ్ళి, గుడ్డలు మార్చుకుని, చెప్పులు తొడుక్కుని బయిటికి వచ్చి, "అమ్మా! నువ్వు చెప్పేది లక్ష్మిని తీసుకురమ్మని, అంతేగా? ఇదుగో యిప్పుడే బయలుదేరి మామగారి ఊరు పోతున్నాను. సరేనా?" అన్నాడు.

రాధాబాయి కొడుకును కావిలించుకుని, "వెళ్ళిరా నాయనా!" అని దీవించి, మనసులో, 'వీడు నిజంగా వినాయకుడేనా? ఎంత చోద్యం! ఆ నిద్రమత్తూ, సోమరితనం ఏమయింది?' అనుకుని చాలా ఆశ్చర్యపడింది.

ఆ రోజు సాయంకాలంవేళకు వినాయకరావు మామగారి గ్రామం చేరాడు. తీరా వెళ్ళింతరవాత అతడికి మామగారి ఇంటికి వెళ్ళడానికి భయంవేసింది. మామ గారు బాగా సంపన్నుడు, గ్రామ దేశముఖ్. వాళ్ళంతా బాగా చదువుకున్న నాగరికులు. వాళ్ళ కట్టూ బొట్టూ మాటతీరూ వేరు. తన భార్యకూడా బాగా చదువుకున్న మనిషి. తను అంతగా చదువుసంధ్యలురాని పల్లెటూరి అమాయకుడు; బీదవాడు. అలాంటి పరిస్థితుల్లో త నెలా సరాసరి మామగారింటి కెళ్ళి, భార్యను పంపమని అడగటం...

గ్రామపు పెద్దవీధివెంట యిలా ఆలోచిస్తూ నడుస్తున్న వినాయకరావుకు హఠాత్తుగా తమ వూరువాడైన ఒక దుకాణాదారు గుర్తుకు వచ్చాడు. అతడు తన

కుగ్రామం వదిలి ఈ వూళ్ళో చిల్లరకొట్టు పెట్టుకుని బాగా సంపాయించుకుంటున్నాడు. ముందు తనతని దుకాణానికి పోయి కొంచెం విశ్రాంతిగా ఏమిజేస్తే బావుంటుందో ఆలోచించుకోవా లనుకున్నాడు వినాయకరావు.

అతడు దుకాణందగ్గిరకు వెళ్ళేసరికి, దుకాణందారు ఎవరికో వెచ్చాలిస్తున్నాడు. వినాయకరావు ఒక పక్కగా నిలబడ్డాడు. పసవగానే దుకాణంవాడు, తల తిప్పి వినాయకరావుకేసి చూసి, "అరే! వినాయకరావుగారా? ఎప్పుడు రావటం? రండి రండి, కూర్చోండి!" అంటూ దుకాణానికి వెనకవున్న ఖాళీప్రదేశంలో చాప పరిచి అతణ్ని కూచోబెట్టి, "బాగా అలిసిపోయినట్టున్నారే .. ఆ అలవాటు మానుకో లేదుగదా? సరే," అంటూ వెనుదిరిగి, దుకాణంలో ఒకపక్కగా నిలబడివున్న పధ్నాలుగేళ్ళ కుర్రవాడితో, "ఒరే, బాలకృష్ణా! అలా బెల్లంకొట్టిన రాయిలా నిల్చుంటావేం? వీ రెవరనుకున్నావ్? మన గ్రామ దేశముఖ్‌గారి అల్లుడు. చిలుం తయారుచెయ్యి – ఊఁ త్వరగా," అని ఆజ్ఞాపించాడు.

బాలకృష్ణుడు మాంచి చురుకైన కుర్రకుంక. వాడు క్షణాలమీద చిలుం శుభ్రపరిచి, గంజాయి దట్టించి, కొబ్బరిపీచు నలిపి వుండగా చుట్టి, కాల్చి వినాయకరావు దగ్గిరకు పట్టుకొచ్చాడు. వినాయకరావు ఆత్రంగా చిలుము తీసుకున్నాడు. బాలకృష్ణ కాల్చిన కొబ్బరిపీచువుండను సుతారంగా చిలుముపైన పెట్టాడు. వినాయకరావు తృప్తిగా రెండుదమ్ములు లాగి, దుకాణాదారుతో, "నీకు చెప్పకపోవటం ఎందుకు? నా భార్యను తీసుకుపోయేందు కొచ్చాను. తప్పక తీసుకుపోతాను. అయినా మామ గారు పంపుతా రంటావా?" అన్నాడు నిస్పృహ కనబరుస్తూ.

"ఎందుకు పంపరూ?" అంటూ దుకాణంవాడు వినాయకరావుకు ధైర్యం చెప్పి, అప్పుడే దుకాణంముందు కొచ్చిన ఒకడితో, "ఒరే భీముడూ! వీ రెవరో గుర్తు పట్టగలవా?" అంటూ వినాయకరావును చూపించాడు.

భీముడు కళ్ళు చిట్లించి, వినాయకరావుకేసి ఓ తృటికాలం చూచి, చేతు లెత్తి దణ్ణంపెడుతూ, "ఇనాయికబాబుగోరు! గుర్తుపట్టలేకేం? బాబుగో రెప్పు డొచ్చారు? ఇక్కడ కూకున్నా రేం?" అని ప్రశ్నించాడు.

"వచ్చి ఘడియకూడా కాలేదులేరా. మీ యింటికే వస్తున్నారు. దేశముఖుగారు ఇంట్లో వున్నారా?" అనడిగాడు దుకాణదారు.

"ఇంటోనే వున్నారు. అల్లుడుగోరు నీ దుకాణంలో కూచోవడం ఏటి? ఛ ఛ. యిప్పుడే ఎళ్ళి బాబుగోరికి చెపుతా," అంటూ భీముడు, దుకాణందారు వేసే కేకలు వినిపించుకోకుండా వీధివెంట పరిగెత్తాడు.

పావుగంటకల్లా వినాయకరావు మామగారు నానాదేశముఖ్, భీముణ్ణీ యింకా నలుగురైదుగురు నౌకర్లనూ వెంటబెట్టుకుని, అల్లుణ్ణి ఇంటికి తీసుకుపోయేందుకు దుకాణందగ్గిరకు వచ్చాడు. మామగార్ని అంతదూరాన చూస్తూనే వినాయకరావు దుకాణదారుతో, కాస్త తోడుగా వుండేందుకు బాలకృష్ణను తనవెంట పంపవలసిందిగా కోరాడు వినాయకరావు పట్టి అమాయకుడన్న సంగతి దుకాణంవాడికి బాగా తెలుసు. బాలకృష్ణబోటి చురుకైన కుర్రాడు వెంట వుండటం, కొత్తచోట వినాయకరావుకెంతైనా సహాయం అనుకుని, అతడు కుర్రవాణ్ణి వినాయకరావువెంట పంపాడు.

నానాదేశముఖ్ గ్రామంలో ఐశ్వర్యవంతుడేగాక, ఎంతో ధార్మికుడూ, పరోపకారపారీణుడూ, ధర్మపరుడూ అన్న పేరుకూడా గలవాడు. ఆయన అల్లుణ్ణి సకల మర్యాదలతో ఇంటికి తీసుకుపోయాడు. దారిలో వినాయకరావు కుటుంబక్షేమసమాచారా లన్నీ అడిగి తెలుసుకున్నాడు.

ఆ రాత్రి గ్రామంలోని ముత్తయిదువులు చాలామంది నానాదేశముఖ్ యింటికొచ్చారు. ఇన్నాళ్ళతర్వాత నానా అల్లుడు లక్ష్మిని తీసుకుపోవటానికి వచ్చాడని తెలిసి, గ్రామస్తు లందరూ పరమానందం చెందారు. యీనాటితో లక్ష్మి కష్టాలు తొలగినై అని యింటికొచ్చిన ముత్తయిదువు లందరూ సంతోషించారు. కాని, ఇంట చేరిన స్త్రీజనంలో వరసఅయినవాళ్ళు కొందరు, "దారి తప్పి వచ్చారా మరిదిగారూ ?" అనీ, "మా లక్ష్మి కేం తెచ్చారూ ?" అనీ తమాషాగా ప్రశ్న లడగటం ప్రారంభించేసరికి, వినాయకరావు బెంబేలుపడిపోయాడు. బాలుడైన బాలకృష్ణుడు మాంచి మాటకారిగనక, వినాయకరావుతరఫున ఆ ప్రశ్న లన్నిటికీ జవాబు లివ్వ సాగాడు. అక్కడ చేరినవా రందరికీ అతడు, వినాయకరావు మా అన్న అని నిస్సంకోచంగా చెప్పేశాడు.

రాత్రి బాగా పొద్దుపోయింతరవాత, ఇంటికొచ్చిన పేరంటాళ్ళంతా వెళ్ళిపోయారు. అప్పుడు లక్ష్మి, వినాయకరావు వున్నగదికి వచ్చింది. భార్య ఏం ప్రశ్నిస్తుందో, ఏమని జవాబు చెప్పాలో అని వినాయకరావు గుండెలు పీచు పీచు మంటున్నాయి. పైగా, గంజాయి పీల్చి అప్పటికి శానాగంటలు గడిచిపోయింది. అతడి మనస్సు గంజాయి చిలుముచుట్టూ గిరికీలు కొట్టసాగింది.

తన భర్త అమాయకత్వం, దుర్వ్యసనాలసంగతీ లక్ష్మికి బాగా తెలుసు. కాని, భర్తగా అతడు ప్రత్యక్ష దైవం. ఆమె గదిలో వెలుగుతున్న దీపం కొంచెం తగ్గించి, భర్త మంచందగ్గిరకు వచ్చి చూసి, అతను మేల్కొని వున్నట్టు గమనించింది. కాని, వినాయకుడామెన్ను పలకరించలేదు. లక్ష్మి ఒక్క క్షణకాలం

భర్త పలకరిస్తాడేమో అని అలాగే నిలబడి, అతడు మౌనంగా వుండిపోవటంతో, ''ఏమండీ, యింటిదగ్గర అంతా కులాసాగా వున్నారా?'' అని అడిగింది.

''ఊఁ,'' అన్నాడు వినాయకరావు మంచంమీద ఒకపక్కకు జరుగుతూ.

లక్ష్మి మంచంమీద కూర్చుని, ''ఏం అలా వున్నారు? పాపం, చాలా దూరం నడిచివచ్చారుగదా! ఈ సంగతి చెప్పండి, యింతకాలం నన్ను తీసుకుపోయేందుకు రాలేదేం!'' అన్నది లక్ష్మి.

వినాయకరావు నిజం చెప్పెయ్యటమా, మానటమా అని కాసేపు తర్కించుకుని, చివరకు. ''లోగడ నువ్వు మా యింటికి వచ్చినప్పుడు, నీ నగలు తీసుకుని అమ్మి, ఆ డబ్బు ఖర్చుచేశాం గదా. ఆ నగలు తిరిగి నీకు చేయించకుండా, ఇంటికి తీసుకు రావటం బావుండ దనుకున్నాం,' అన్నాడు.

లక్ష్మి చిన్నగా నవ్వి, ''ఈ స్వల్పానికి న న్నెంతకాలం పుట్టింట వుంచారండీ! మా నాయనగారు ఎప్పుడో నాకు మళ్ళీ నగలు చేయించారు,'' అన్నది.

వినాయకరావు ఆదుర్దాగా, ''అయితే రేపు నా వెంట బయలుదేరి వచ్చేప్పుడు ఆ నగలుకూడా మేళ్ళో వేసుకొస్తావా?'' అని ప్రశ్నించాడు.

"ఇ దేం ప్రశ్న? మీరు చాలా చమత్కారంగా మాట్లాడతారండీ! ఈ నగలు మనవి. మన ఇంటి కొచ్చేప్పుడు తేకుండా యిక్కడ వొదిలి వస్తాననుకున్నారా? మన ఇంటి కర్చులకు అవసరం అయితే, వీటినికూడా ఉపయోగించుకోవచ్చు." అన్నది లక్ష్మి.

ఆమాటలకు వినాయకరావు చాలా విస్మయం చెందాడు. భార్య అన్న మాటల్లో ఏదైనా గూడార్థం వున్నదేమో అన్న అనుమానం అతడి కక్కలిగింది. ఎంత ఆలోచించినా బుర్ర వేడెక్కటం తప్ప, అతడి కేమీ అంతుపట్టలేదు. ఒక్క గంజాయి పట్టు దొరికితే ఎంతబావుండును,'' అనుకుంటూ అతడు భార్యమాటే మరచి, మంచంమీద అటూయిటూ పొర్లసాగాడు. భర్త అలవాట్లు బాగా ఎరిగివున్న లక్ష్మి, గదిలోకి వచ్చేముందే చిలుము సిద్ధం చేసివచ్చింది. ఆ కారణంవల్ల ఆమె చిరునవ్వునవ్వుతూ లేచివెళ్ళి చిలుము తెచ్చి భర్త చేతి కిచ్చింది. వినాయకరావు చిలుము వెలిగించి బలంగా ఒక దమ్ము లాగి తన్మయుడై పోయాడు. ఆ క్షణంలో అతడికి భార్య అంటే వున్న బెదురూ, భయం అంతా పోయింది.

* * * *

నాలుగురోజుల తరువాత ఒక మంచిముహూర్తం చూసి నానాదేశముఖ్, కూతురు లక్ష్మిని అత్తవారింటికి ప్రయాణం చేయించాడు. వియ్యపువారి యింటి పరిస్థితులు తెలిసినవాడు గనక, ఆయన కుమార్తెతోపాటు ఆరునెల్లవరకూ దమ్మిడీ ఖర్చు పెట్టకుండా గృహానికి సరిపడా సంబారాలు రెండు బళ్ళమీద వేయించాడు. ఈ నాలుగురోజులూ "అన్నా, అన్నా!" అంటూ కుర్రవాడు బాలకృష్ణ, వినాయక రావువెంట తిరిగాడు. ఆఖరిక్షణంలో వినాయకరావు దుకాణంవాణ్ణి అడిగి, ఆ కుర్ర వాణ్ణి తనగ్రామం తీసుకుపోయేందుకు ఒప్పించాడు.

చిన్నకొడుకూ, చిన్నకోడలూ యింత ఆర్భాటంగా బళ్ళు కట్టించుకుని యింటి కొస్తారని రాధాబాయి అనుకోలేదు. అస లామెకు వియ్యంకుడు తన కోడల్ని పంపుతా డన్న నమ్మకంకూడా లేదు. కానీ, జరిగింది చూసి ఆమె బ్రహ్మానందం చెందింది. కోడల్ని గుర్రబ్బండీనుంచి స్వయంగా చేయిపట్టుకుదించి, "మా లక్ష్మివే, మా ఇంటి మహాలక్ష్మివే!'' అంటూ కావిలించుకుని ఆనందభాష్పాలు రాల్చింది.

లక్ష్మి, బాలకృష్ణా కలిసి వారంరోజులకల్లా ఇంటి రూపురేఖలే మార్చేశారు. దుమ్మూ దూగరా, సాలెగూళ్ళూ, గోడల్లో మొలిచిన మర్రీ రావీ మొక్కలూ పీకి వేసి, గోడలూ, ఇల్లూ మెత్తించి వెల్లవేయించారు. సంసారవిషయాలు పట్టించుకోకుండా, ఊరువెంట తిరుగుతూ, వాళ్ళకూ వీళ్ళకూ అడ్డమైనచాకిరీ చేసిపెట్టే

వినాయకరావు ఇంటిపట్టునే వుండి, కుటుంబవిషయాల్లో కొంచెం కొంచెమే శ్రద్ధ చూపసాగాడు.

కాలం గడుస్తున్నది. వినాయకరావులో చాలా మార్పు వచ్చింది. అతడిప్పుడు పూర్వంలాగా గంజాయికోసం తపించిపోవటంలేదు. ఒకోసారి వరసగా వారం రోజులపాటు చిలుము ముఖం చూడకుండానే వుండగలుగుతున్నాడు. కాని, అత డికి ఏ పనీ చేతకాదు; దమ్మిడీ సంపాయించే శక్తికూడా లేదు.

తండ్రి తనతోపాటు పంపిన సంబారాలన్నీ క్రమంగా తరిగిపోతూండటం చూస్తూన్న లక్ష్మి, మరొకటిరెండు నెలల్లో అన్నీ అయిపోయింతరవాత సంసా రము గడపటం ఎట్లా అన్న ఆలోచనలో పడింది. ఆమెకు తండ్రినుంచి మరోసారి సహాయం పొందడం యిష్టంలేదు. ఆమె బాగా ఆలోచించి ఒక నిర్ణయానికి వచ్చిది. ఆ నిర్ణయం అమలు జరగాలంటే ముందు అత్తగారు అంగీకరించాలి. ఆమేగదా కుటుంబానికి పెద్ద.

ఒకరోజున లక్ష్మి అత్తగారితో కుటుంబపరిస్థితి అంతా చెప్పి, "ఇలా తింటూ కూర్చుంటే సంసారం గడవదు, బావగార్నుంచి మనం ఎలాంటి సహాయం యాచిం చటం బావుండదు. పైగా, ఆయనే కుటుంబంతో అత్తగారింట నివశిస్తూ బావమరి దికి కంట్రాక్టుపనుల్లో సహాయపడుతున్నాడుగదా. అందువల్ల ఆయన స్వతంత్రంగా మన కెలాంటి సహాయం చేయలేడని నా అనుమానం. మీ రనుమతిస్తే, ఒకటి చేద్దాం అత్తయ్యా!" అన్నది.

"ఏమిటమ్మా. అది? చెప్పుతల్లీ," అన్నది రాధాబాయి.

"మరేంలేదు, అత్తయ్యగారూ! నా నగ లమ్మి ఆ డబ్బుతో ఏదైనా వ్యాపారం చెయ్యటం తప్ప, సంసారం గడిచేందుకు మరోమార్గంలేదు. నగలమ్మితే కనీసం రెండువేల రూపాయి లొస్తయ్. ఆ డబ్బుతో మనం పంటకాలంలో యాభై అరవై పుట్ల ధాన్యం కొని, మూడునాలుగునెలల తరవాత అమ్మితే కొంత లాభం చేసు కోవచ్చు. అంతేకాక చేసేవాళ్ళు లేక బీడుగా వున్న మన నాలుగుకుంట్ల పొలం కొంత దావుచేయించి, ఏ మొక్కజొన్నో, కందో, చామదుంపో నాటేస్తే— అదీ నాలుగు డబ్బులు తెస్తుంది," అంది లక్ష్మి.

చిన్నకోడలి ఆలోచనకు రాధాబాయి నిర్ఘాంత పోతూ, "నగ లమ్ముకోవటమే నలుగురిలోనూ తలవంపులుగా వుంటుంది. సరే, అట్లా వుంచు; ఆడవాళ్ళం మనకు యీ ధాన్యవ్యాపారం, వ్యవసాయం ఏం తెలుసు? వినాయకుడు చూడబోతే...

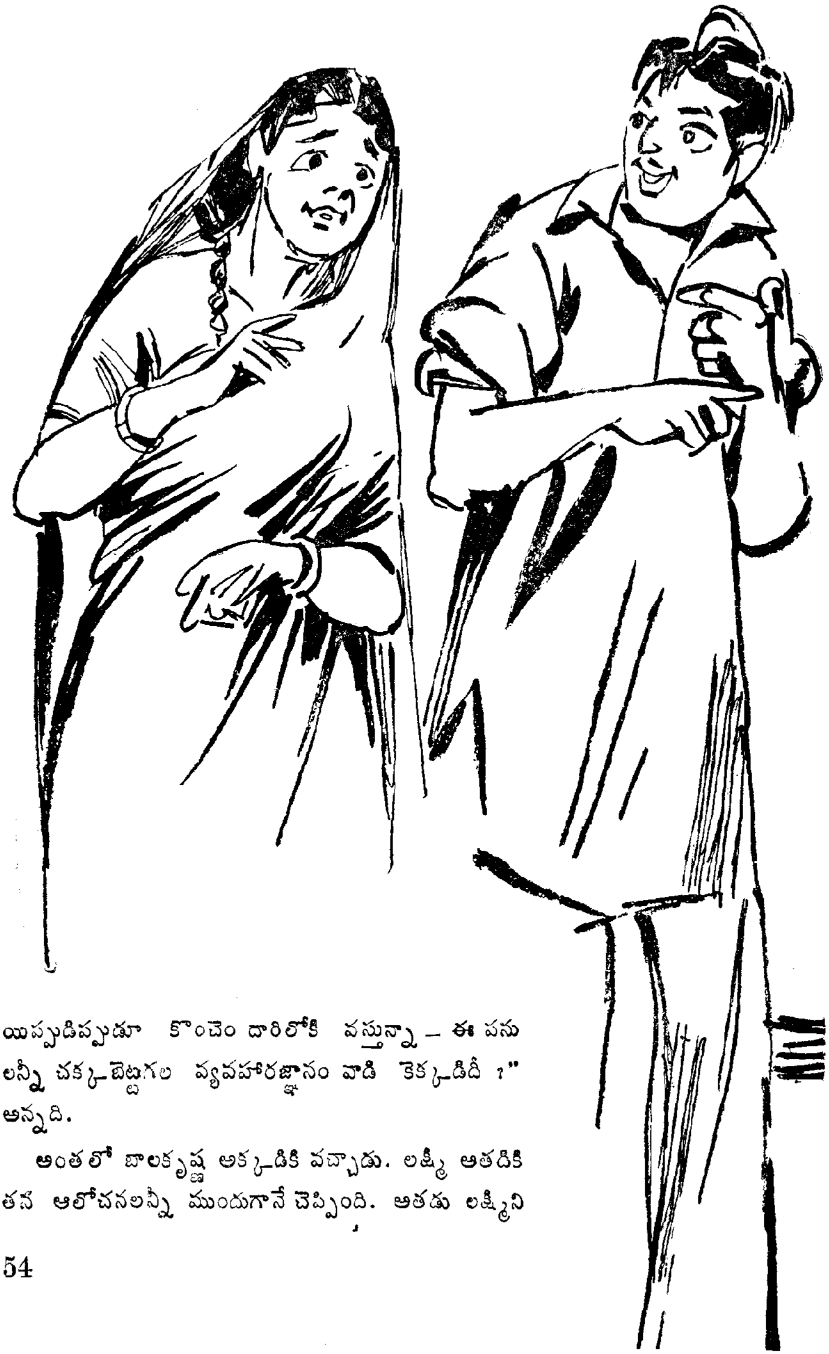

యిప్పుడిప్పుడూ కొంచెం దారిలోకి వస్తున్నా — ఈ పనులన్నీ చక్కబెట్టగల వ్యవహారజ్ఞానం వాడి కెక్కడిదీ ?"
అన్నది.

అంతలో బాలకృష్ణ అక్కడికి వచ్చాడు. లక్ష్మి అతడికి తన ఆలోచనలన్నీ ముందుగానే చెప్పింది. అతడు లక్ష్మిని

వదినా అనీ, రాధాబాయిని అమ్మఅనీ పిలుస్తూ, కుటుంబంలో ఒకడుగా మసులుకుంటు న్నాడు. అతడు వస్తూనే, రాధాబాయితో "వదినె ఆలోచనలన్నీ నాకు తెలుసు. నేను నాలుగైదేళ్ళు వచారీదుకాణంలో పనిచేసివున్నవాణ్ణి. నాకు వ్యాపారం మెలుకువలు తెలియనివికావు. చిన్నతనంలో మానాన్న బతికుండగా ఆయనతోపాటు పొలం వెళ్ళి చాతైనంతలో ఆపనులుకూడా చేస్తూండేవాణ్ణి. వినాయకరావన్నా, నేనూ కలిసి వ్యాపారం వ్యవసాయంకూడా చేయగలం. మీ రేం భయపడమాకండి," అనేశాడు ధీమాగా.

కోడ లెంతో నచ్చచెప్పినమీదట రాధాబాయి, నగ లమ్మి వచ్చినడబ్బుతో ధాన్య వ్యాపారం చేయటానికీ, వున్న నాలుగుకుంట్ల పొలంలో వ్యవసాయం ప్రారంభించటానికీ అంగీకరించింది. లక్ష్మి ఆమర్నాడే ఎరిగిన ఒక కంసాలిద్వారా తన నగ లమ్మి, అవచ్చిన డబ్బుతో ముప్ఫైపుట్ల ధాన్యం కొని, ఇంట్లోవున్న కొట్లలో నిల్వచేయించింది. వినాయకరావూ, బాలకృష్ణా కలిసి ఇద్దరు ముగ్గురు కూలీల సాయంతో పొలంలో వున్న జిల్లేడు మల్లేడు మొక్కలు తవ్వించేసి, చక్కగా దున్నించి, తొలకరివానలు పడగానే, కొంతభాగంలో జొన్నా, తతిమ్మాదాంట్లో కూరపాదులూ పెట్టించారు.

4

మామగారి ఇల్లు చేరిన సదాశివరావుకూ, అతడి భార్యాపుత్రులకూ, ఆ ఇంట తిండితిప్పలైతే ఒకమాదిరిగా గడుస్తున్నయ్యే కాని, గౌరవమర్యాదలూ, ఆదరణా పూర్తిగా లేకుండాపోయినై. బావమరిది మాధవరావు వేశ్యాలంపటుడైపోయి, కంట్రాక్టుపను లన్నీ సదాశివరావుపైన పెట్టి, డబ్బుకు సంబంధించిన లావాదేవీలు మాత్రం తనచేతిలోనే వుంచుకుని, విచ్చలవిడిగా ఖర్చుపెట్టేస్తున్నాడు. తండ్రి రామచంద్రపంత్ కొడుకును తిరిగి మంచిమార్గంలో పెట్టాలనిచూచి, అతడిచేత నానామాటలూపడి, అవమానంతో, దిగులుతో ఒకనెల్లాళ్ళు మంచంపట్టి కాలధర్మం చెందాడు. దానితో బాలవిధవ గయ్యాళిగంగ ఇంటి పెత్తందారై, మాధవరావుభార్య మనోరమనూ, సొంతచెల్లెలు పార్వతినీ నానాహింసలూ పెట్టసాగింది. మాధవరావు ఎప్పుడైనా దారితప్పి వేశ్యాగృహాలనుంచి యింటి కొస్తే, అతడితో ఆమె మనోరమమీద లేనిపోని నేరాలన్నీ కల్పించిచెప్పేది. మాధవరావుకు తన భార్యమీద ప్రేమ లేకపోయినా, ద్వేషంమాత్రం లేదు. ఆకారణంగా అతడు తన అక్కతో భార్యతరపున వాదించిచూశాడు. గంగ జుట్టు పీక్కుని, తల బాదుకుంటూ, "నాకు

భర్తా పోయాడు, తండ్రీ పోయాడు; పుట్టింట చేరి ఈనాడు తమ్ముడివల్ల అవమానాలు పడవలసివస్తున్నది," అంటూ శోకాలు ప్రారంభించేది.

గృహపరిస్థితులు చూసి మరింతగా విసిగిపోయిన మాధవరావు భార్యను కొన్నాళ్ళు పుట్టింట వుండిరమ్మని పంపాడు. మనోరమ తల్లిదండ్రులది వినాయకరావు వుండే గ్రామమే; ఆమె వినాయకరావు పినతల్లి కుమార్తె కూడా.

ఉన్నట్టుండి ఒకనాటి ఉదయం వురమకుండా పిడుగుపడ్డట్టు, సదాశివరావు మామగారి ఇంటి నౌకరు రాధాబాయి యింటికి ఒక దుఃఖవార్త మోసుకొచ్చాడు. అదేమిటంటే, పోలీసులు మాధవరావునూ, సదాశివరావునూ అరెస్టుచేసి బొంబాయికి తీసుకుపోయారు. కారణం, వాళ్ళిద్దరూ, ఎవరో యిచ్చిన వెయ్యిరూపాయల చెక్కును, పదివేలుగా అంకెలు ఫోర్జరీచేసి బ్యాంకులో మార్చి ధనం అపహరించారు.

రాధాబాయి నిర్విణ్ణురాలై నోట మాటా పలుకూ లేకుండా కొంచెంసేపు నిలువు గుడ్లు వేసుకుచూసి, మూర్ఛపోయింది. లక్ష్మి ఆమెకు శైత్యోపచారాలు చేసి, స్పృహ రాగానే, "అత్తయ్యా! మీ రేం అంతగా భయపడకండి. నే నివ్వాళే మీ అబ్బాయిని వెంటబెట్టుకుని బొంబాయి వెళతాను. అక్కడ ప్రసిద్ధి కెక్కిన బారిష్టరు శ్రీధరపంతులు మా మేనమామే. బావగార్నీ, ఆ మాధవరావునూ శిక్షపడకుండా వదిలించుకువచ్చే బాధ్యత నాది. మనోరమకుమాత్రం, యీ సంగతు లేవీ తెలియ నివ్వకండి," అని ధైర్యం చెప్పి, సాయంత్రం రైలులో, భర్త వినాయకరావును వెంటబెట్టుకుని బొంబాయి వెళ్ళింది.

రాకరాక వచ్చిన తన మేనకోడల్నీ, ఆమె భర్తనూ చూసి బారిష్టరు శ్రీధర పంతులు చాలా సంతోషించాడు. ఆమె చెప్పిన సంగతంతా విని, "ఉఫ్, యిదెంత పని! రేపీపాటికి ఆ యిద్దర్నీ బెయిల్‌మీద బయటికి రప్పిస్తాను. కేసు సంగ తంటావ్? మనం వకాల్తా తీసుకున్న కే సేదీ మన పక్షం కాకుండాపోయింది లేదు,'' అనేశాడు.

కాని, మర్నాడు కోర్టుకు వెళ్ళి కేసు వివరాలు చూడగానే, శ్రీధరపంతులు గతుక్కుమన్నాడు. దొంగచెక్కుతో బ్యాంకును మోసం చేశారన్నదానికి అవసరం అయిన సాక్ష్యాధారాలన్నీ పోలీసుల దగ్గిర వున్నవి. రెండు రోజుల తరవాత మేజిస్ట్రేటు ఇద్దరు ముగ్గురు బ్యాంకు ఉద్యోగుల్నీ, మాధవరావుకు చెక్కు యిచ్చిన వాణ్ణీ విచారించి, కేసును సెషన్సుకోర్టుకు పంపాడు. ఆ కారణంగా శ్రీధర పంతులు బెయిల్‌మీద సదాశివరావునూ, మాధవరావునూ విడిపించాలని చేసిన ప్రయత్నం ఫలించలేదు.

సెషన్సుకోర్టులో కేసు విచారణకు వచ్చేలోపల శ్రీధరపంతులు సాక్షులనూ, జ్యూరర్లనూ మంచి చేసుకుని, తడపవలసినచోట చేతులు తడిపి, ముఖస్తుతితో కొందరికి మైకం తెప్పించి, విచారణరోజున పరస్పరవిరుద్ధమైన సాక్ష్యాలూ, వాఙ్మూలాలు యిప్పించి జడ్జి కేసు కొట్టేసేలా చేయగలిగాడు. కాని, నిర్దోషులని తీర్పు రాగానే, అంతవరకూ మామూలుగా వున్న మాధవరావు ఒక్కసారిగా కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకుని, చేతులెత్తి జడ్జీకీ, జ్యూరర్లకూ నమస్కరిస్తూ, తను చెక్కును ఫోర్జరీ చేసినమాట యదార్ధమనీ, సదాశివరావుకు ఆ సంగతి ఏమీ తెలియదనీ, అతడు ఆ చెక్కు మామూలుదే అనుకుని బ్యాంకులో మార్చి, తనకు డబ్బు తెచ్చి యిచ్చాడనీ-చెప్పేశాడు.

మాధవరావు యిలా చెప్పేసరికి జ్యూరీలు తమ అభిప్రాయం మార్చుకుని, అతడు దోషి అన్న నిర్ణయానికి వచ్చారు. జడ్జీ మాధవరావుకు పన్నెండు నెలల కఠినశిక్ష విధించి, సదాశివరావును నిర్దోషి అని విడుదలచేశాడు.

*   *   *   *

రామచంద్రపంత్ మరణం-ఆ తరవాత ఆరునెలలైనా గడవకుండా మాధవరావు ఫోర్జరీనేరం చేసి జైలుకు పోవటంతో, గంగా, పార్వతులు రాధాబాయి గృహానికి వచ్చేశారు. సదాశివరావే, మనిషిని పంపి వా రిద్దరినీ ఇంటికి పిలిపించాడు. పార్వతిని చూసి సంతోషించకపోయినా, రాధాబాయి తన మనవళ్లు జగ్గూ, రాముడూ రావటంతో పరమానంద పడిపోయింది.

కొన్నాళ్ళపాటు గృహంలో ఏ కల్లోలం లేకుండానే గడిచిపోయింది. లక్ష్మి ప్రారంభించిన ధాన్యవ్యాపారం బాలకృష్ణా, వినాయకరావూ సమర్ధవంతంగా నడుపుతున్నారు. మంచి లాభాలు వస్తున్నై. సదాశివరావుకూడా వ్యాపారంలో తమ్ముడికి తోడుపడుతున్నాడు. ఎవరికీ ఎలాంటి ఆర్ధికచిక్కులూ లేవు.

గయ్యాళి గంగకు మాత్రం యీ ప్రశాంత గృహవాతావరణం నచ్చలేదు. లక్ష్మికి యింట్లో అందరూ చూపే గౌరవమర్యాదలు ఆమె హృదయాన్ని భగ్గుమనిపించినై. తన చెల్లెలు పార్వతిద్వారా వేరుపడటం బావుంటుందని సదాశివరావుకు చెప్పించింది.

"ఎందుకు వేరుపడాలి? ఒకవేళ వేరుపడినా మనకు వచ్చే ఆస్తిపాస్తు లేమున్నై. ఈ వ్యవసాయం, వ్యాపారం అంతా లక్ష్మిది; ఆమే ప్రారంభించింది. ఇప్పటికీ ఆమె చేతిమీదుగానే నడుస్తున్నై. వచ్చే లాభాలన్నీ ఆమెవీ, వినాయకుడివీ!" అని యీసడించేశాడు సదాశివరావు, భార్యను.

ఈ సంగతి చెల్లెలిద్వారా విని గంగ భగ్గుమన్నది. "లక్ష్మిని సర్వనాశనం చేయకపోతే, నేను బాలవిధవ గంగనేకాదు! రామచంద్రపంత్‌సహస్రబుధే జ్యేష్ఠ పుత్రికనేకాదు," అని ఆమె మనసులో ప్రతిజ్ఞ చేసుకున్నది.

మర్నాటి ఉదయానికల్లా గంగ తనప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకునేందుకు చేయవలసిన నీచకార్య మేదో చేసేసింది. సదాశివరావు పుత్రులు- జగన్నాథుడూ, రాముడూ అన్నం తింటూనే కళ్ళు తేలవేసి, మాటా మంతీ లేకుండా పడిపోయారు. ఇది చూసి, ఇంట్లో అందరూ గాభరాపడిపోయారు. రాధాబాయి శోకించసాగింది. బాలకృష్ణ గ్రామంలోకి పరిగెత్తి, సంగతి చెప్పి, వైద్యుణ్ణి పిలుచుకొచ్చాడు. వైద్యుడు ఏదో మందు నీళ్ళల్లో కలిపి పిల్ల లిద్దరి గొంతుల్లోనూ పోయించాడు. పావుగంట తర వాత యిద్దరూ స్పృహకు వచ్చి వాంతి చేసుకున్నారు. అన్నంమెతుకులతోపాటు, కుంకుడుగింజంతటి నల్లని పదార్థంకూడా బయటపడింది. వైద్యుడు ఆ పదార్థాన్ని పరీక్షించి, కళ్ళెర్రచేసి, "ఇది నల్లమందు! ఎవరో పిల్లలకు అన్నంలో దీన్ని కలిపిపెట్టారు. ఎవరు వాళ్ళు?" అని ప్రశ్నించాడు.

ఈ ప్రశ్న వింటూనే అందరూ నిశ్చేష్టులయారు ఎవరినోటా మాట పెగల లేదు. కొంచెం ఎడంగా నుంచుని యిదంతా గమనిస్తున్న గంగ పెదాలపై చిరు నవ్వు కదుల్లాడింది. ఆమె పైటచెంగును విసురుగా తిప్పుతూ, ముందుకువచ్చి, "ఇంతకుముందు పిల్లలకు అన్నం పెట్టింది లక్ష్మి," అంటూ అరిచి, "అవునా?" అంటూ లక్ష్మికేసి చూసింది.

"అవును; జగ్గుకూ, రాముడికీ నా చేతులతోనే స్వయంగా వడ్డించాను," అన్నది లక్ష్మి. ఆమె ముఖం వెలవెలపోయింది.

మరదలు అలా అనగానే, సదాశివరావు కోపంతో వణికిపోయాడు. అతడి ముఖం కందగడ్డలా అయింది. అతడు కీచుగొంతుతో, "నా భార్యా, వదినెగారూ లక్ష్మికి అపకారం చేసివుండవచ్చు! కాని నేనూ, నా బిడ్డలూ ఆమెకు ఎలాంటి అపకారం చెయ్యలేదే? ఆమె యింత ఘోరం ఎందుకు చేసినట్టు?" అన్నాడు.

బావ మాటలు లక్ష్మి హృదయాన్ని శూలాల్లా తాకినై. ఆమె కన్నీళ్ళు పెట్టు కుని లేచి తన గదిలోకి వెళ్ళిపోయింది. "అంతా దొంగఏడ్పు. అస్పృష్ట ముండి బిడ్డ లిద్దరూ బతికి బయటపడ్డారు," అంటూ గంగ కేకలు పెట్టింది.

రెండు మూడు రోజుల తర్వాత సదాశివరావు, భార్యా వదినె గార్ల ప్రోద్బ లంతో, వేర్లు పడేందుకు సిద్ధమయాడు. కుటుంబం రెండుగా చీలిపోవటం, లక్ష్మి కేమాత్రం యిష్టంలేదు. అత్తగారూ, భర్తా తను నేరస్తురాలు కాదని నమ్మినా,

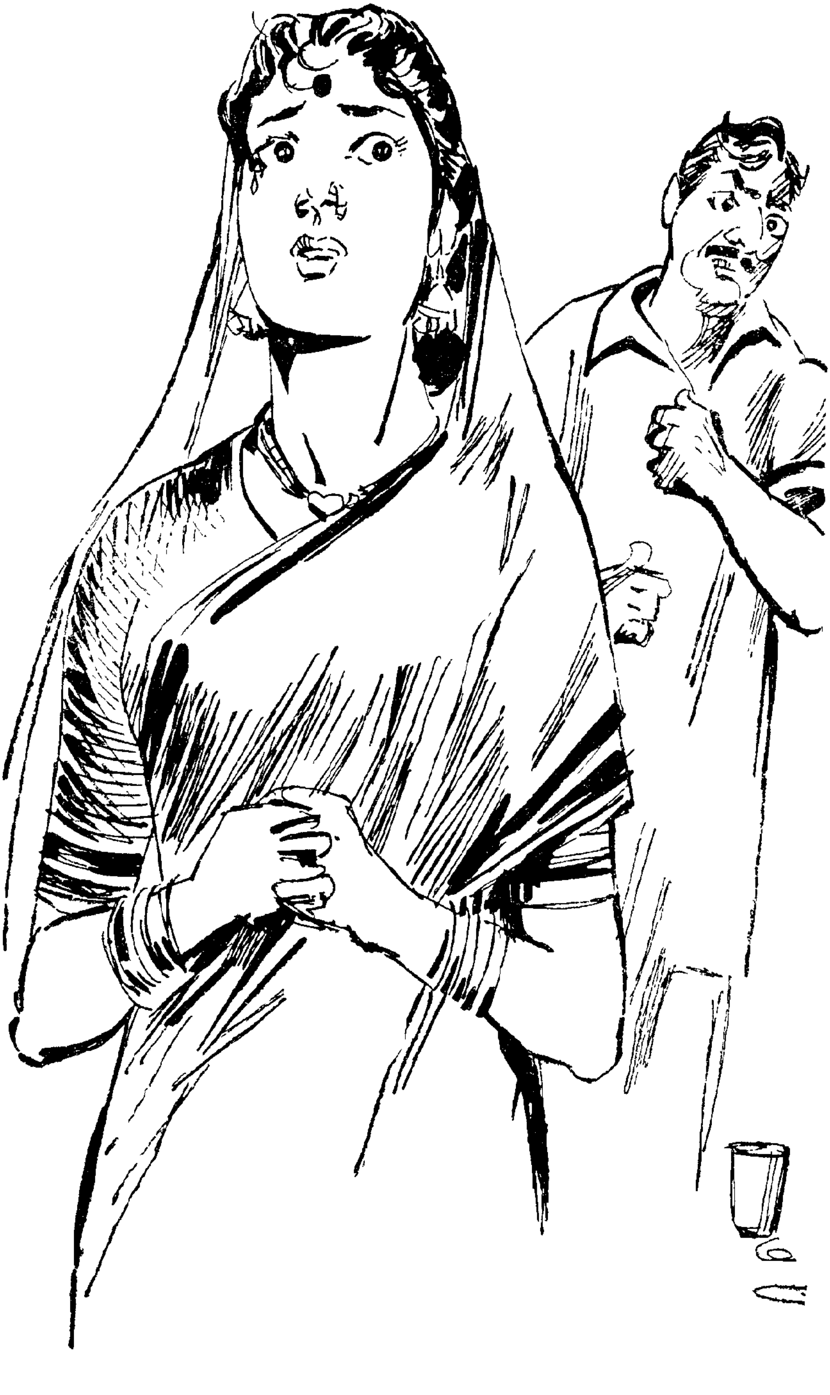

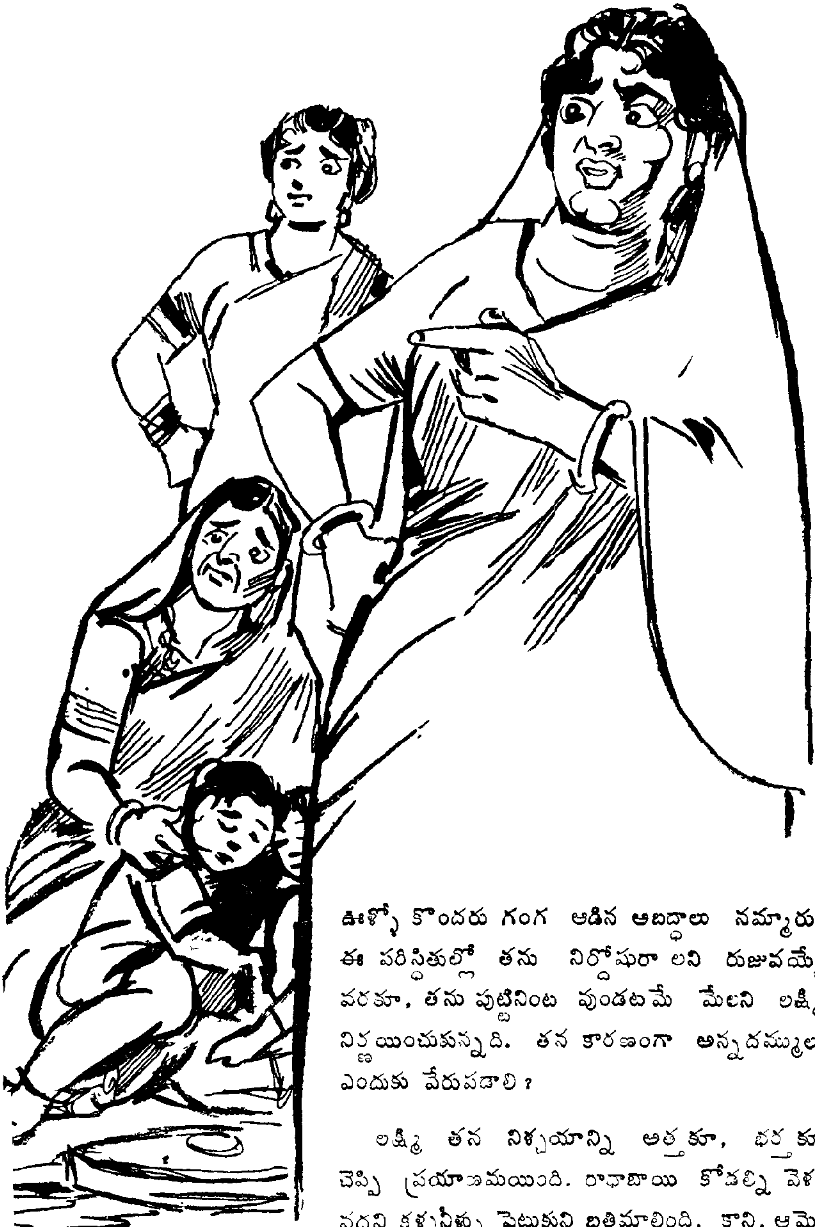

ఊళ్ళో కొందరు గంగ ఆడిన అబద్ధాలు నమ్మారు. ఈ పరిస్థితుల్లో తను నిర్దోషురాలని రుజువయ్యే వరకూ, తను పుట్టినింట వుండటమే మేలని లక్ష్మి నిర్ణయించుకున్నది. తన కారణంగా అన్నదమ్ములు ఎందుకు వేరుపడాలి?

లక్ష్మి తన నిశ్చయాన్ని అత్తకూ, భర్తకూ చెప్పి ప్రయాణమయింది. రాధాబాయి కోడల్ని వెళ్ళ వద్దని కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకుని బతిమాలింది. కాని, ఆమె,

"అత్తయ్యా! ప్రస్తుతానికి నన్ను పుట్టింటికి వెళ్ళనివ్వండి. సత్యాన్ని ఎవరూ దాచలేరు. బావగారు ఏనాటికైనా వాస్తవం ఏమిటో తెలుసుకుతీరుతారు. ఆ విధంగా నా నిర్దోషిత్వం రుజువైననాడు, నేను తిరిగి యిక్కడికి వస్తాను,'' అన్నది. వినాయకరావు భార్యమాటలు బలపరిచాడు. లక్ష్మి పుట్టింటికి బయలుదేరింది, ఎవరు ఎంతగా వారించినా వినక. బాలకృష్ణుడుకూడా ఆమె వెంట ప్రయాణమయ్యాడు.

ఒక సంవత్సరం గడించింది. ఈ మధ్యకాలంలో వినాయకరావు భార్యను చూసేందుకు రెండుమూడుసార్లు మామగారింటికి వెళ్ళివచ్చాడు. ఇప్పుడు ఇంట్లో పెత్తనమంతా గంగది. ఆమె రాధాబాయిమీదకూడా అప్పుడప్పుడూ అధికారం చలాయించచూస్తున్నది. సదాశివరావు వ్యాపారవిషయాల్లో లోగడంత శ్రద్ధ చూపించటం లేదు. వినాయకరావుకు వదినె పార్వతి ప్రవర్తనా, ఆమె అక్క గంగ నిరంకుశ ధోరణీ సహించటం దుర్భరం అయిపోతున్నది. ఈ స్థితిలో అతడు ఇంట్లో ఎవరికీ చెప్పకుండా ఎటో వెళ్ళిపోయాడు. రాధాబాయి కొడుకేమయాడో అని భయాందోళనలు పడసాగింది.

హఠాత్తుగా ఒకనాటి ఉదయం వినాయకరావు, మాధవరావును వెంటబెట్టుకుని ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు. సంవత్సరం శిక్ష పూర్తికాగానే మాధవరావు జైలునుంచి విడుదల అయ్యాడు. అతడు గ్రామంలోనే వున్న భార్యను చూసేందుకు ముందుగా వెళ్ళకుండా సదాశివరావు ఇంటికి వచ్చి, అతడితో, "బావా! వినాయకరావు చెప్పగా మీ గృహపరిస్థితు లన్నీ తెలుసుకున్నాను. మా అక్క గంగసంగతి నీకు తెలియదేమో! ఆవిడకు నల్లమందు అలవాటున్నది. జగన్నాధుడికీ, రాముడికీ ఆ రాక్షసే మందు పెట్టిందని నా నిశ్చితాభిప్రాయం. రహస్యంగా గంగ వుండే గదిలో, ఆమె పెట్టే బెడా వెతికి చూడు, నల్లమందు దొరుకుతుంది," అని చెప్పాడు.

ఆ సమయంలో గంగా, పార్వతు లిద్దరూ ఏటికి నీళ్ళ కెళ్ళారు. సదాశివరావు బావమరిది చెప్పినదానికి తలాడించి, గంగ నివశించే గదిలోకి వెళ్ళి, నాలుగైదు నిమిషాల తర్వాత చేతిలో ఒక చిన్న డబ్బీ పట్టుకుని, మాధవరావూ, వినాయకుడూ వున్న చోటుకు వచ్చాడు. అతడి ముఖం వెలవెల పోతున్నది. కాళ్ళూ చేతులూ వణుకుతున్నవి. మాధవదావు డబ్బీ మూత తీసి చూసి, మాట్లాడకుండా దాన్ని వినాయకరావు చేతి కిచ్చాడు.

"వినాయకా! నేను గంగమాటలు నమ్మి నిష్కారణంగా లక్ష్మిని నిందలపాలు చేశాను. ఇప్పుడే బయలుదేరిపోయి లక్ష్మిని పుట్టినింటినుంచి తీసుకువద్దాం," అన్నాడు ఎంతో విచారం కనబరుస్తూ, సదాశివరావు.

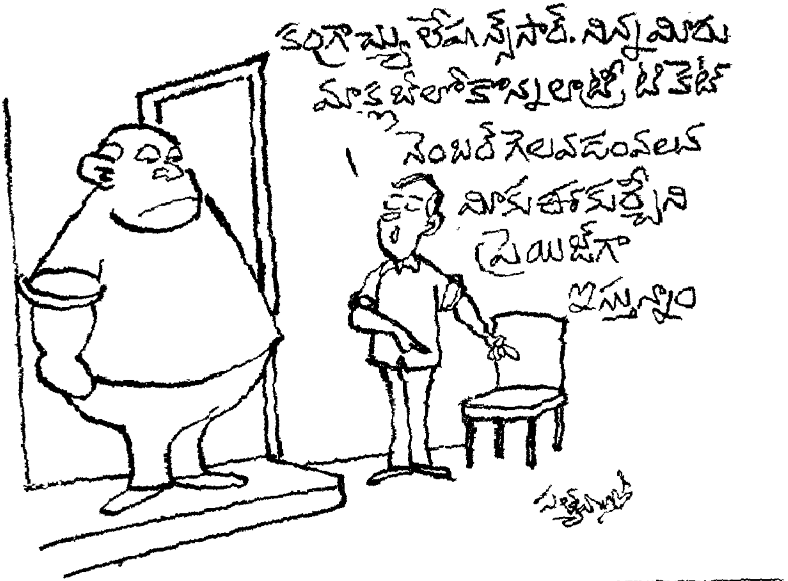

ఊణాలమీద గంగగదిలో నల్లమందుడబ్బా దొరికినసంగతి, ఆమెకు నల్లమందు తినే అలవాటున్న విషయం గ్రామమంతా తెలిసిపోయింది. అప్పట్లో, పిల్లలకు మందుపెట్టింది లక్ష్మి అని నమ్మినవాళ్ళుకూడా యిప్పుడు గంగను దుమ్మెత్తిపోయ సాగారు. భర్తద్వారా సంగతి సందర్భాలు తెలుసుకున్న పార్వతి, అక్కను నానా తిట్లూ తిట్టి, శాపనార్థాల్లోకి దిగింది. “లక్ష్మి! నా తోడుకోడలు, దేవతలాంటి మనిషి; నే నెంత అన్యాయంగా మాట్లాడాను! పదండి యిప్పుడే పోయి లక్ష్మి పక్కడికి తీసుకువద్దాం,” అంటూ పార్వతి భర్తను వత్తిడిచేయసాగింది. ఇక రాధాబాయి ఆనందానికి అవధులు లేవు. పోతే, ఒక్క గంగమాత్రం తనగదిలో చేరి, శోకాలు పెడుతూ, “ఎవరో నామీద నేరం వేసేందుకు, నా పెట్టెలో నల్లమందుడబ్బా పెట్టారు. వితంతువును. నేను నల్లమందు తింటానా? రామచంద్రపంత్ సహస్రబుధే జ్యేష్ఠ పుత్రిక మత్తుపదార్థాల జోలికి పోతుందా?” అంటూ వెల్లెల్నీ, బావమరిదినీ, తమ్ముణ్ణీ— అందర్నీ కలిపి నానా దుర్భాషలూ ఆడసాగింది.

తిరిగి ఇంతకాలానికి ఎన్నో అవాంతరాలూ, కష్టాలూ, కడగండ్లూ గడిచి, మాధవరావూ, మనోరమా సుఖంగా కల్సుకున్నారు. సంవత్సరం కఠినకారాగారశిక్ష అనుభవించటంద్వారా, తన నేరాలూ, పాపాలూ — అన్నీ నాశనం ఐపోయినవన్నాడు, మాధవరావు. మనోరమ భర్త కౌగిలిలో ఆనందాశ్రువులు రాల్చింది.

ఒక్క గంగనుమాత్రం ఇంట్లో విడిచి, తతిమ్మా అందరూ లక్ష్మిని తీసుకు వచ్చేందుకు ఆమెగ్రామం వెళ్ళారు. జరిగినదంతా విని లక్ష్మి పొందిన సంతోషానందాలు వర్ణనాతీతం. ఇక ఆమెతండ్రి నానాదేశముఖ్ మాట చెప్పనే అవసరం లేదు. ఆయన బంధువులందరికీ విందుభోజనాలు పెట్టటమేకాక, గ్రాస్తులందరికీ ఒకనాడు సంతర్పణచేసి, బ్రాహ్మణులకు సువర్ణ, గోదానాలుకూడా చేశాడు.

దేశముఖ్ ఇంట నాలుగైదురోజులు అందరికీ హాయిగా కాలం జరిగిపోయింది. మర్నాడు లక్ష్మిని వెంటబెట్టుకుని అందరూ తిరుగుప్రయాణం అయ్యే సమయంలో రాధాబాయి ఇంటినౌకరు రొప్పుతూ రోజుతూ నానాదేశముఖ్ ఇంటి కొచ్చాడు, అతడు మోసుకువచ్చింది భయంకరమైన వర్తమానం.

గంగ స్వహస్తాలతో, సదాశివరావూ, అతడి తమ్ముడు వినాయకరావూ వ్యాపారార్థం నిల్వచేసిన ధాన్యపుకొట్లకు నిప్పు పెట్టింది. ఆ పిశాచి వికటాట్టహాసం చేస్తూ, రాత్రివేళ కాగడాతో కొట్లకు నిప్పంటించటం పక్కఇంటి యశోదాబాయి చూసి, ఇరుగుపొరుగును కేకలువేసి పిల్చుకొచ్చింది. వాళ్లు ధాన్యం అంతగా నష్టం కాకుండానే మంటలు ఆర్పగలిగారు. కాని, వాళ్ళను చూసి భయపడి గదిలో చేరి గడి బిగించుకున్న గంగ, కాలిన పైకప్పు కూలటంతో అందులో చిక్కి నిలువునా కాలిపోయింది. ఆమె శరీరం గుర్తుపట్టటానికి లేనంతగా నల్లగా కాలి మసిబొగ్గులా అయింది. గంగ ఘోరమరణవార్త విని కళ్ళనీళ్ళు పెట్టింది లక్ష్మి, మనోరమలు మాత్రమే. తతిమ్మావాళ్ళంతా ఒక రాక్షసి మరణించిందన్నంతగా సంతోషించారు.

ఆ సాయంత్రానికల్లా అందరూ గ్రామం చేరారు. మంటలవల్ల ధాన్యానికి జరిగిన నష్టం బహుస్వల్పం. పాతకొట్లూ, ఇంట్లో కొంతభాగం మాత్రం బాగా దెబ్బతిన్నవి. మాధవరావు సలహామీద మొత్తం పాతలోగిలి పడకొట్టించి, కొత్తగా అన్ని సౌకర్యాలతో ఆధునికంగా వుండే గృహం కట్టించటానికి సదాశివరావూ, వినాయకరావూ పూనుకున్నారు. ఈ పనిలో వాళ్ళకు కుడిభుజం బాలకృష్ణ.

లక్ష్మి, మనోరమల ప్రోద్బలంమీద మాధవరావు స్వగ్రామంలో, తన దుర్వ్యసనాలవల్ల పోయింది పోగా, మిగిలిన కొద్దిఆస్తిపాస్తుల్ని అమ్మి, బావమరిది గ్రామానికి తిరిగివచ్చి, అతడి సలహా, సహాయాలతో మళ్ళీ కంట్రాక్టుపనులు ప్రారంభించాడు.

పార్వతి తన తోడికోడలు లక్ష్మిని సోదరికన్న ఎక్కువగా ప్రేమించసాగింది. అత్త రాధాబాయికీ, ఆమెకూ తరచుగా చిన్నచిన్న కలహాలు వస్తూనేవుంటవి. కాని యివి పూర్వకాలపులాటివికావు; ఒకతరహా ప్రేమకలహాలు. విచిత్ర

మేమంటే; యీ కలహసమయాల్లో లక్ష్మి పార్వతిపక్షం వహిస్తుంది. కోడళ్ళిద్దరూ యింటిపనులు చేస్తూండగా రాధాబాయి చూస్తూ వూరుకోలేదు; తనూ ఏదో చేయబోతుంది. చిన్న మెత్తుపని చేయనీకుండా అత్తగార్ని కూర్చోబెట్టి సుఖపెట్టాలనేది పార్వతి పట్టుదల.

ఒకప్పుడు సిరిసంపదలతో తులతూగిన రాధాబాయి గృహం, మధ్యకాలంలో దరిద్రానికి ఆటపట్టు అయి, చివరకు లక్ష్మి పట్టుదలా, ఓర్పూ, ప్రజ్ఞల కారణంగా తిరిగి సిరిసంపదలలో ఓలలాడసాగింది. వృద్ధురాలైన రాధాబాయి కిప్పుడు మనవళ్ళిద్దర్ని ఆడించి ఆనందించటం తప్ప మ రేపనీ లేదు.

———